

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի 2025 թ. գիտական և գիտակազմակերպչական գործունեության հիմնական արդյունքների մասին

1. Կարևորագույն արդյունքները.

«Հայոց պետականության հիմնախնդիրները հնագույն ժամանակներից մինչև 1918 թ.» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ **ակ. Ա. Մելքոնյան**) պատմաաղբյուրագիտական լայն բազայի վրա լուսաբանվել է Անդրկովկասյան Մեյմի կազմավորման և գործունեության պատմությունը, Անդրկովկասի անկախ հանրապետություն հռչակումը և Անդրկովկասի Ռուսաստանից անջատման գործընթացը, Վրաստանի, Ադրբեջանի և Հայաստանի անկախ հանրապետությունների ձևավորումը:

2. Բազային ֆինանսավորմամբ ստացված արդյունքները.

«Հայոց պետականության հիմնախնդիրները հնագույն ժամանակներից մինչև 1918 թ.» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ **ակ. Ա. Մելքոնյան**) հրատարակվել են.

- Արտակ Մաղալյանի «Արցախի մեկիքությունները XVII-XIX դդ.» մենագրությունը, որը նվիրված է հայոց պատմության կարևորագույն շրջափուլերից մեկի՝ Արցախի մեկիքությունների պատմությանը: Աշխատության մեջ արխիվային նորահայտ նյութերի, վիմագրերի և պատմագիտական գրականության հիման վրա քննարկվել են Արցախի մեկիքների իրավասությունների և պարտականությունների հետ կապված հարցերը, ներկայացվել է մեկիքությունների պատմությունը, ցույց է տրվել հայոց իշխանության շարունակականությունը Արցախում՝ ընդհուպ մինչև այդ երկրամասի միավորումը Ռուսաստանին:

- Կարինե Շահիդանովայի «Армянский торговый и промышленный капитал в экономике Российского государства во второй половине XVII - начале XX веков» գիրքը, որը նվիրված է հայ-ռուսական կապերի և համագործակցության դարավոր պատմությանը, որում առանձնահատուկ դեր է խաղացել հայկական գործարար շրջանակների գործունեությունը: Սա առավել ցայտուն դրսևորվել է 17-րդ դարի 2-րդ կեսին և 20-րդ դարի սկզբին, երբ հայ առևտրականները սկզբում դարձել են Ռուսաստանի և Արևելքի առևտրի կարևոր օղակ, իսկ ավելի ուշ հայկական առևտրային կապիտալն ակտիվ և նշանակալի դեր է խաղացել Ռուսաստանում կապիտալիզմի և ձեռներեցության զարգացման գործում:

- Արարատ Հակոբյանի «Հայոց պատմության պարբերացման հիմնահարցի շուրջ» աշխատությունը, որտեղ փորձ է արվել հայ պատմագիտության մեջ առաջին անգամ պատմության պարբերացման եվրոպական պատմափիլիսոփայական մտքի ու փորձի, պատմության տեսության ու մեթոդաբանական սկզբունքների ու հատկանիշների հաշվառմամբ, հիմքում ունենալով նաև հայ պատմագիտության ձեռքբերումները, հաշվի առնելով հայոց պատմության առանձնահատկությունները, ներկայացնել Հայաստանի ավելի քան երեքհազարամյա պատմության պարբերացման հակիրճ ուրվապատկերը:

«Հայաստանը և հայությունը նորագույն ժամանակաշրջանում: Հայկական հարց և Հայոց ցեղասպանություն» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ **պ.գ.դ. Կ. Խաչատրյան**) հրատարակվել են.

- Կարեն Հայրապետյանի «Արևմտահայ գաղթականությունը Հայաստանի առաջին Հանրապետությունում (1918–1919 թթ.)» աշխատությունը, որտեղ արխիվային նյութերի ու պատմական փաստերի հիման վրա հանգամանորեն քննարկվել են նորահռչակ Հայաստանի Հանրապետությունում արևմտահայ գաղթականության հիմնախնդիրները և դրանց հաղթահարման ուղղությամբ իշխանության մարմինների վարած քաղաքականությունը: Զուգա-

հեռներ են անցկացվել Հայաստանի առաջին Հանրապետության երկուսուկես և ներկայիս Հայաստանի Հանրապետության շուրջ քսանհինգ տարիների սոցիալ-տնտեսական ու ներքաղաքական զարգացումների միջև՝ վեր հանելով պատմական որոշ երևույթների և գործընթացների ակներև նմանությունները:

- К.А. Арутюнян, Участие сыновей армянского народа в освобождении Маньчжурии (9 августа-2 сентября 1945 г.) գիրքը, որտեղ Ռուսաստանի Դաշնության պաշտպանության նախարարության կենտրոնական արխիվում և ՌԴ ՊՆ կենտրոնական ռազմածովային արխիվում հայտնաբերված նոր արխիվային փաստաթղթերի, համապատասխան գրականության և տպագիր նյութերի հիման վրա առաջին անգամ ռուսերենով լուսաբանվել է Կարմիր բանակի և ռազմական նավատորմի շարքերում կռված հայ ժողովրդի զավակների մասնակցության խնդիրը ճապոնացի զավթիչներից Մանջուրիայի ազատագրմանը (օգոստոսի 9 - սեպտեմբերի 2, 1945թ.).

- Իսկուհի Ավանեսյանի «Կանանց մասնակցությունը Արցախի ազգային-ազատագրական պայքարին (1988-1994 թթ.)» մենագրությունը, որը Հայոց պատմության համապատասխան ժամանակաշրջանի ուսումնասիրության գործում որոշակի ավանդ ներդնելու փորձ է: Այն հնարավորություն է տալիս ըմբռնել կանանց դերի առանձնահատկությունները Արցախի ազգային-ազատագրական պայքարում:

«Աղբյուրագիտություն և պատմագրություն» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ պ.գ.թ. Ա. Շահնագարյան) հրատարակվել են.

- Կարեն Թոխաթյանի «Հայաստանի ժայռապատկերները» աշխատությունը: Հայկական լեռնաշխարհի պատկերագրական ժառանգության հնագույն կոթողները՝ ժայռապատկերները, պատմամշակութային իրականության բացահայտման հավաստի սկզբնաղբյուր են: Մարդկային մտքի և գործունեության այս արգասիքներն ունեն գիտաճանաչողական մեծ նշանակություն: Աշխատությունը ներկայացնում է Հայաստանի ժայռապատկերների հայտնաբերման ու հետազոտման ընդարձակ պատմությունը, դրանց բովանդակությունը, գործառույթն ու տեսակները, սահմանվել են «Ժայռապատկերաբանություն» գիտաճյուղի հիմունքները: Համեմատական նյութի ներառմամբ ցույց են տրվել ժայռապատկերների և հայ մշակույթի հարակից ոլորտների իմաստաբանական աղբյուրները, որոնք վկայում են դրանց արարողների էթնոմշակութային միասնականությունը և հայ ժողովրդի՝ իր բնօրրանում հարակայությունը: Տիեզերաբանական բովանդակության ժայռապատկերների և հնաստղագիտական կառուցվածքների վերլուծությամբ լուսաբանվել են կոթողների թվագրման և օրացույցի սկզբնավորման հիմնահարցեր: Ժայռապատկերները դիտարկվել են հնադարյան պաշտամունքի, արվեստի և գիտության ձևավորման խնդիրների ծիրում՝ ներառյալ միջնադարյան հայ իմաստասիրական մտքի նվաճումները:

- «Отчет о состоянии Карсской области начальника Карсской области генерал-лейтенанта Ивана Попко 1878 г. /публикация текста, предисловие и примечания Акопа Мурадяна/» գիրքը: Գեներալ-լեյտենանտ Իվան Դիոմիդովիչ Պոպկոյի կազմած «Տեղեկագրում» բերված են Կարսի մարզի սահմանների մանրամասն նկարագրությունը, տեղագրական ակնարկը, տվյալներ կլիմայի և ազգաբնակչության, բոլոր անհրաժեշտ տեղեկությունները երկրամասի տնտեսական կյանքի, հաղորդակցության, փոստի և հեռագրի, հանրային կրթության, բնակչության կրոնական և քաղաքական աշխարհայացքի, հարկերի և տուրքերի մասին: Պատմական տեսանկյունից կարևոր է, որ տեղեկագիր-հաշվետվությունում տրվել է տարածաշրջանի՝ օսմանյան տիրապետության տարիների ներքին կառուցվածքի վարչադատական հարաբերությունների մանրամասն նկարագիրը, նշված են քրդական

աշխրեթների (համայնք) կառավարման առանձնահատկությունները, համադրվել են տարածաշրջանի՝ օսմանյան տիրապետության կառավարման առանձնահատկությունները ռուսականի հետ Տեղեկագիր-հաշվետվությունն ունի հավելված: Այն, անկասկած, Կարսի մարզի պատմության հավաստի և քիչ ուսումնասիրված սկզբնաղբյուրներից է:

- Մարիամ Հովսեփյանի «Հայաստանի Առաջին Հանրապետությունը «Ճակատամարտ» օրաթերթի էջերում (1918-1920 թթ.)» աշխատությունը, որտեղ հեղինակը, օգտագործելով Կոստանդնուպոլսի «Ճակատամարտ» և պոլսահայ մի շարք այլ օրաթերթերի հրապարակումները, անդրադարձել է Հայաստանի Առաջին Հանրապետության առջև ծառացած հիմնախնդիրներին, վերլուծել է յուրաքանչյուր պարբերականի շուրջ համախմբված հանրային շերտի կարծիքն ու մոտեցումները հայոց պետական այրերի վարած ներքին և արտաքին քաղաքականության վերաբերյալ:

Հրատարակվել է նաև «Արցախի պատմության հիմնահարցերը ըստ սկզբնաղբյուրների և պատմագիտական գրականության» հոդվածների ժողովածուն, որտեղ արխիվային նյութերի, տարբեր ժամանակահատվածներում պարբերական մամուլում տեղ գտած հրապարակումների, տպագիր սկզբնաղբյուրների, պատմագիտական աշխատությունների հիման վրա ներկայացվել է հնադարից մինչև մեր օրերն Արցախի պատմության հիմնահարցերին առնչվող 16 ուսումնասիրություն: Բացահայտվել են նաև Արցախի պատմությանն առնչվող աղբյուրաչափական կեղծ, հակագիտական թեզերը:

3. Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ ստացված արդյունքները:

- «Սոցիալական և մտավոր ցանցերը վաղմիջնադարյան Հայաստանում» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ պ.գ.թ. Շ. Ազատյան) ուսումնասիրվել են ՀՀ Մաշտոցյան Մատենադարանում պահվող, ինչպես նաև համացանցում առկա թվայնացված ձեռագրերը, գիտական ու գեղարվեստական գրականությունը, մանրանկարները:

2025 թ. նոյեմբերի 25-ին թեմայի շրջանակներում հրավիրվել է հատուկ աշխատաժողով, որին մասնակցել են ոչ միայն խմբի անդամներն և արտասահմանյան գործընկեր Իգոր Դոբրինսկի-Լազարևը, այլ նաև ԳԱԱ ՊԻ գիտաշխատողները:

2026 թ. սկզբում նախատեսվում են ավարտին հասցնել հոդվածները և հանձնել տպագրության:

- 25RG-6A104 ծածկագրով «Գարեջրագործությունը Հայաստանում. պատմական անցյալը և ներկան» գիտահետազոտական թեմայի (ղեկ.՝ պ.գ.թ., դոցենտ Հ. Սուքիասյան) շրջանակներում հրատարակվել է 1 գիտական հոդված, երկու հոդված հանձնված է տպագրության, գիտաժողովներում ներկայացվել է 3 զեկուցում, աշխատանքներ են տարվել հետազոտության արդյունքները հանրայնացնելու նպատակով:

Ուսումնասիրվել են Հայաստանի ազգային արխիվում, արխիվի Կոտայքի մարզային մասնաճյուղում և Վարդենիսի տարածքային ներկայացուցչությունում պահվող փաստաթղթերը, պարբերական մամուլը, գիտական գրականությունը: Մասնավորապես հետազոտվել են պատմագիտական, ազգագրական աշխատություններ խորհրդային ակնոկային քաղաքականության, սննդի արդյունաբերության և գարեջրի սոցիալ-մշակութային ընկալումների վերաբերյալ: Հետազոտության առարկա են դարձել հետևյալ խնդիրները՝ Ուրարտուի շրջանից հնագիտորեն վկայված գարեջրի արտադրության արհեստանոցները և կիրառված տեխնոլոգիան՝ համադրելով Հին Մերձավոր Արևելքում վկայված զուգահեռների հետ, Խորհրդային Հայաստանում նոր տնտեսական քաղաքականության շրջանում գարեջրային արտադրության վերականգնման ընթացքը՝ ցույց տալով, որ Լենինականի գարեջրի գործարանը ունեցել է տարածաշրջանային պահանջարկ, իսկ Երևանի գործարանը՝ տեխնոլոգիական առավելություններ: Ուսումնասիրության

առանձին նյութ է դարձել Վարդենիսում գարեջրի գործարանի հիմնադրումն ու գործունեության հանգամանքները, արտադրության կազմակերպման խնդիրները: Նախնական աշխատանքներ են կատարվել նաև փորձնական գարեջուր պատրաստելու նպատակով:

• 25RL-6A028 ծածկագրով «Այսրկովկասի XVIII–XX դարերի հայկական տպագրությունը Արևելք-Արևմուտք միջմշակութային խաչմերուկում (հրատարակչական աշխատանքներ, գրաքննություն, վաճառք–տարածում)» գիտահետազոտական թեմայի (ղեկ.՝ պ.գ.թ., դոցենտ Հ. Սուքիասյան) շրջանակներում հրատարակվել է 2 գիտական հոդված, երկու հոդված հանձնված է տպագրության, գիտաժողովներում ներկայացվել է 4 զեկուցում, աշխատանքներ են իրականացվել հետազոտության արդյունքները հանրայնացնելու նպատակով:

Ուսումնասիրվել են Հայաստանի ազգային արխիվում, Մաշտոցի անվան Մատենադարանում, Ե. Չարենցի անվան գրականության և արվեստի թանգարանում պահվող փաստաթղթերը, տպագրված գրքերը, պարբերական մամուլը, գիտական գրականությունը: Փաստաթղթեր և մամուլ է ուսումնասիրվել Թիֆլիսի Ներսիսյան դպրոցի տպարանի գործունեության, Ավ. Իսահակյանի «Երգեր ու վերքեր» ժողովածուի տպագրության, Բաքվի հայկական տպարանների գործունեության, Թիֆլիսի հայերեն գրքերի հրատարակչական ընկերության վերաբերյալ: Ուսումնասիրվել են նաև մասնավոր հավաքածուներում պահվող թեմայի համար կարևոր գրքեր, որի արդյունքում հնարավոր է եղել գտնել 1914 թ. Երևանում հրատարակված նորահայտ գիրք, որից հայաստանյան գրադարաններում որևէ օրինակ առկա չէ:

4. Կիրառական աշխատանքների արդյունքները

Ինստիտուտի կողմից հրատարակված աշխատությունները բացի գիտական և տեսական նշանակությունից, ունեն նաև զգալի կիրառական ու գործնական նշանակություն: Դրանք կարող են հիմք հանդիսանալ պատմագիտական նոր հետազոտությունների համար, օգտագործվել այլ թեմաների վերամշակման ժամանակ, կիրառվել նաև «Հայոց պատմություն», «Համաշխարհային պատմություն», «Հարակից երկրների պատմություն» և հարակից այլ դասագրքերի վերամշակման և դասավանդման ժամանակ:

Աշխատություններում առկա փաստական հարուստ նյութը կարևոր է նաև պատմագիտության հակագիտական ու հորինված տեսակետները մերկացնելու համար:

5. Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. Ավանեսյան Ի.Ն., Կանանց մասնակցությունը Արցախի ազգային-ազատագրական պայքարին (1988-1994 թթ.), Ե., ՀՀ ԳԱԱ պատմ. ինստ., 2025, 274 էջ:
2. Արցախի պատմության հիմնահարցերը ըստ սկզբնաղբյուրների և պատմագիտական գրականության: Հոդվածների ժողովածու, Ե., «Լուսակն» հրատ., 2025, 428 էջ:
3. Բալայան Վ.Ռ., Բալայան Մ.Գ., Հովհաննիսյան Լ.Լ., Արցախ. վտանգված ժառանգություն, Ե., «Էդիտ Պրինտ» հրատ., 2025, 128 էջ:
4. Բալայան Վ.Ռ., Հովհաննիսյան Լ.Լ., Քարտեզ (հայերեն, ռուսերեն, անգլերեն) Լեռնային Ղարաբաղի (Արցախի) Հանրապետության պատմամշակութային ժառանգության, Ե., «Էդիտ պրինտ», 2025:
5. Գասպարյան Դ.Վ., Պարույր Սևակ. Կյանքը և ստեղծագործությունը, Ե., «Անտարես» հրատ., 2025, 710 էջ:
6. Թոխարյան Կ.Ս., Հայաստանի ժայռապատկերները, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2025, 515 էջ:
7. Հակոբյան Ա.Ս., Հայոց պատմության պարբերացման հիմնահարցի շուրջ, Ե., «INFOCOPY» տպ., 2025, 303 էջ:
8. Հայրապետյան Կ.Պ., Արևմտահայ գաղթականությունը Հայաստանի առաջին Հանրապետությունում (1918–1919 թթ.), Ե., ՀՀ ԳԱԱ պատմ. ինստ., 2025, 359 էջ:
9. Մաղալյան Ա.Վ., Արցախի մելիքությունները XVII–XIX դդ., Ե., «Մատենադարանի հրատ.», 2025, 400 էջ + 32 էջ ներդիր:
10. Սայիյան Ա.Ս., Քրդական պրոբլեմի փոխակերպումները Սուսթաֆա Քեմալի կառավարման ժամանակաշրջանում 1919–1938 թթ., ՀՀ ՊՆ ՊԱՀՀ «Հայկական բանակ» հանդեսի «Աշխատանքային տետրեր» հավելված N 2 (97), Ե., «Հայկ Զիվթյան» տպ., 2025, 120 էջ:
11. Սարգսյան Ս.Թ., Միհրան Տամատյան, Ե., «Անտարես» հրատ., 2025, 415 էջ:
12. Арутюнян К.А., Участие сыновей армянского народа в освобождении Маньчжурии (9 августа–2 сентября 1945 г.), Ер., Санкт-Петербург, 2025, 144 с.
13. Бадалян М.С., Тейшебаини: Урартское наследие Еревана, М., изд. «Де`Либри», 2025, 92 с.
14. Меликян В.Г., Процесс отпадения Закавказья от России. Возникновение независимых государств (январь–май 1918 г.), Е., «Зангак-97», 2025, 400+16 с.
15. Отчет о состоянии Карсской области начальника Карсской области генерал-лейтенанта Ивана Попко 1878 г. / публикация текста, предисловие и примечания Акопа Мурадяна, Ер., изд. «Гитутюн» НАН РА, 2025, 206 с. + 2 с. табл.
16. Тунян В.Г., Армянский вопрос в информационном пространстве и межгосударственных отношениях, Ер., изд. «Чартарагет», 2025, 136 с.
17. Шагиданова К.И., Армянский торговый и промышленный капитал в экономике Российского государства во второй половине XVII - начале XX веков, М., Изд. «Весь Мир», 2025, 198 с., ил.

Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր, որոնք լույս են տեսել 2025 թ., բայց թվագրված է 2024 թ. և դուրս է մնացել 2024 թ. հաշվետվությունից

18. Հովսեփյան Մ.Վ., Հայաստանի Առաջին Հանրապետությունը «Ճակատամարտ» օրաթերթի էջերում (1918-1920 թթ.), Ե., ՀՀ ԳԱԱ Պատմ. ինստ., 2024, 246 էջ:

Դասագրքեր, ուսումնական ձեռնարկներ

1. Ասլիբեկյան Ա., Բախչինյան Ա.Հ., Գյուլմիսարյան Ե., Շախկուլյան Տ., Արվեստ, դասագիրք հանրակրթական դպրոցի 12-րդ դասարանի համար, Ե., «Ջանգակ-97» հրատ., 2025, 176 էջ:

2. Գասպարյան Դ.Վ., Գրականություն, 9-րդ դասարանի դասագիրք, Ե., «Տիգրան Մեծ» հրատ., 2025, 176 էջ:

3. Գասպարյան Դ.Վ., Հայ գրականություն, 11-րդ դասարանի դասագիրք, Ե., «Տիգրան Մեծ» հրատ., 2025, 176 էջ:

4. Գասպարյան Դ.Վ., Հայ գրականություն, 12-րդ դասարանի դասագիրք, Ե., «Տիգրան Մեծ» հրատ., 2025, 176 էջ:

5. Գասպարյան Դ.Վ., Աղաջանյան Ա.Ա., Գրականություն, 9-րդ դասարանի ուսուցչի ձեռնարկ, Ե., «Տիգրան Մեծ» հրատ., 2025, 406 էջ (առցանց):

6. Գասպարյան Դ.Վ., Աղաջանյան Ա.Ա., Հայ գրականություն, 11-րդ դասարանի ուսուցչի ձեռնարկ, Ե., «Տիգրան Մեծ» հրատ., 2025, 280 էջ (առցանց):

7. Գասպարյան Դ.Վ., Աղաջանյան Ա.Ա., Հայ գրականություն, 12-րդ դասարանի ուսուցչի ձեռնարկ, Ե., «Տիգրան Մեծ» հրատ., 2025, 274 էջ (առցանց):

8. Գասպարյան Դ.Վ., Առաջաբան, «Անուշավան Զաքարյան. Կենսամատենագիտություն», Ե., «Գիտություն» հրատ., 2025, էջ 5-23:

Գրախոսվող ամսագրերում ու գիտաժողովների գրախոսվող ժողովածուներում տպագրված հոդվածներ

1. Ազատյան Շ.Խ., Սահակ և Հովսեփ եղբայրների վկայաբանության պատմագիտական արժեքը, Ե., «Բանբեր Մատենադարանի», N 39, 2025, էջ 139-160:

2. Ազիզբեկյան Ռ.Լ., եկեղեցու Միջպետական հարաբերությունները Հայաստանի Հանրապետության և Ռուսաստանի Դաշնության միջև 2001-2008 թթ., Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 2 (674), 2025, էջ 28-42:

3. Ազիզբեկյան Ռ.Լ., Հայ հասարակական-քաղաքական մտքի առաջընթացը (1988-1991 թթ.), Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» (Գիտական պարբերական), N 1(30), 2025, էջ 127-152:

4. Ամիրջանյան Հ.Հ., Գևորգ Սուրենյանցի կանոնները (1895 թ.)՝ գրված Հայ առաքելական եկեղեցու Վրաստանի և Իմերեթի թեմի համար, Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» (Գիտական պարբերական), N 2(31), 2025, էջ 130-143:

5. Ամիրջանյան Հ.Հ., Գևորգ Սուրենյանցի կոնդակը (1894 թ.)՝ ուղղված հայ առաքելական եկեղեցու Վրաստանի և Իմերեթի թեմի հոգևորականներին, «Գավառի պետական համալսարանի գիտական պարբերական», N 19, 2025, էջ 97-105:

6. Ամիրջանյան Հ.Հ., Հայ հոգևոր գործիչների կյանքի ու գործունեության ուսումնասիրությունը որպես հայագիտության ուղղություն (Գևորգ Ե Սուրենյանցի օրինակով), Ե., «Պատմություն և մշակույթ», հատուկ համար, 2025, էջ 65-79:

7. Ամիրջանյան Հ.Հ., Մարգարյան Դ., Ազգային դպրոցը՝ որպես կրթության և ազային անվտանգության կայացման հիմնասյուն, Ե., «Հայագիտական հարցեր» (Գիտական պարբերական), N 4 (71), 2025, էջ 275-291:

8. Ավագյան Ք.Ռ., Աջակցություն սիրիահայ հայրենադարձների կացարանով և բնակարանով ապահովման խնդիրներին (2012–2018 թթ.), Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 3 (675), 2025, էջ 98-113:

9. Ավագյան Ք.Ռ., Սիրիայի հայ համայնքի ճգնաժամը և հայրենադարձությունը (2012–2018 թթ.), Ե., «Պատմություն և մշակույթ» հայագիտական հանդես, Հատուկ թողարկում 1, 2025, էջ 133-142:

10. Ավանեսյան Ի.Ն., Ատելության, թշնամական քարոզչությունը ադրբեջանական ՋԼՄ-ներում և համացանցում 2020 թ. պարերազմի ընթացքում, Ե., «Հայագիտական հանդես», N 2(69), 2025, էջ 261-278:

11. Ավետիսյան Ս.Ռ., Հայաստանի Հանրապետության հանրակրթության վիճակը և հիմնախնդիրները 2000-ականների սկզբին, Վանաձոր, «Վանաձորի պետական համալսարանի գիտական տեղեկագիր, հումանիտար և հասարակական գիտություններ», N 1, 2025, էջ 116-123:

12. Բաբլումյան Ա.Ռ., Արևմտյան Հայաստանի հայ բնակչության ներքին տեղաշարժերին ու արտագաղթին նպաստող գործոնները (XIX դ. վերջ–XX դ. սկիզբ), «Հայոց պատմության հարցեր» (Գիտական պարբերական), Ե., N 2 (31), 2025, էջ 81-106:

13. Բադալյան Ա.Ռ., Խորհրդային իշխանության պայքարի առաջին քայլերը Հայ առաքելական եկեղեցու դեմ, Ե., «Հայագիտական հանդես», N 3 (70), 2025, էջ 81-97:

14. Բադալյան Ա.Ռ., Կառավարման խորհրդային համակարգի ձևավորման հարցը Խորհրդային Ռուսաստանում և Հայաստանում (1920-ական թվականների առաջին կես), Վանաձոր, «Վանաձորի պետական համալսարանի գիտական տեղեկագիր (Հումանիտար և հասարակական գիտություններ)», N 1, 2025, էջ 124-133:

15. Բադալյան Ա.Ռ., Ասրյան Գ.Գ., Արցախում ռազմական շինարարության պատմության հիմունքները. Հարությունյան Մ. Ա., Ռազմական շինարարությունը Արցախում 1991-2006թթ., Ե., «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, N 1(89), 2025, էջ 263-278 (գրախոսություն):

16. Բադալյան Մ.Ս., «Հայոց պատմության» ակադեմիական բազմահատորյակի առաջին հատորի երկրորդ գրքի շնորհանդեսը», Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3 (228), 2025, էջ 331-332:

17. Բախչինյան Ա.Հ., Գիւտ Մխիթարեանի «Դրուագներ հայոց Գողգոթայէն (1912–1937)» յուշագրութիւնը, Անթիլիաս-Լիբանան, «Հասկ» հայագիտական տարեգիրք, ԺԳ տարի, 2025, էջ 131-180:

18. Բախչինյան Ա.Հ., Ոչ միայն Ֆրանց Վերֆելը. Հայոց Եղեռնապատումն օտարազգի գրողների քիչ ծանոթ երկերում, Ե., «Ցեղասպանագիտական հանդես», N 13 (1), 2025, էջ 67-94:

19. Բախչինյան Ա.Հ., Մերձավոր Արևելքի հայերի հիշատակումները Ջոզեֆ Վոլֆի 1827-1828 թթ. ուղեգրության մեջ, Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» (Գիտական պարբերական), N 1 (30), 2025, էջ 70-88:

20. Բախչինեան Ա.Հ., Անուշ Ասլիբեկեան, Վիլեամ Սարոյեանի դրամատուրգիայի բնույթը եւ հայ բեմը, Պեյրուք, «Հայկազեան հայագիտական հանդես», հտ. 45/2, 2025, էջ 479-484 (գրախոսություն):

21. Գասպարյան Դ.Վ., Անառակ որդու վերադարձը կամ Եղիշե Չարենցը Աստծու հայացքի ներքո, Ե., «Բանբեր հայագիտության», թիվ 2, 2025, էջ 158-179:

22. Գասպարյան Դ.Վ., Եղիշե Չաբենց-Երվանդ Քոչար, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 3, 2025, էջ 130-147:
23. Գասպարյան Դ.Վ., Ջաքարյան Ա.Հ., Եղիշե Չաբենցը Արշակ Չոպանյանի գնահատմամբ, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3, 2025, էջ 124-136:
24. Գրիգորյան Մ.Գ., Ընծաների քաղաքական նշանակությունը հայ-արաբական հարաբերություններում (IX-XI դդ.), Ե., «Տարածաշրջան և աշխարհ» գիտավերլուծական հանդես, N 5 (60), 2025, էջ 37-45:
25. Դանիելյան Մ.Դ., Նյութեր Դոնի Ռոստովի նարոդնիկական կազմակերպություններում հայերի մասնակցության մասին, Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» (Գիտական պարբերական), N 2 (31), 2025, էջ 213-228:
26. Ջաքարյան Լ.Ս., Հայաստանի Անկախության հռչակագրի գաղափարական հիմքերը. ազատական և ազգայնական խոսույթներ, Ե., «Регион и мир», N 3, 2025, էջ 76-85:
27. Ջաքարյան Լ.Ս., Սահմանադրության մշակման գործընթացը և պետության կառավարման համակարգի շուրջ քննարկումները ՀՀ Գերագույն խորհրդում (1990–1995 թթ.), Ե., «Աշխատություններ Հայաստանի պատմության թանգարանի», N 2 (16), 2025, էջ 192-206:
28. Թամարյան Ջ.Լ., Վրաստանի արտաքին գործերի նախարար Ակակի Չխենկելիի նամակը և հայտարարությունը՝ սահմանային հարցերի շուրջ (1918 թվական, սեպտեմբեր), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3, 2025, էջ 221-229:
29. Թաջիրյան Է.Խ., Մի դրվագ Մոզդոկի հայության պատմությունից, Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» (Գիտական պարբերական), N 2 (31), 2025, էջ 54-67:
30. Թոխաթյան Կ.Ս., Ժայռապատկերների առաջին հայտնաբերումների անդրադարձները «Արարատ» ամսագրում, «Էջմիածին», N 2, 2025, էջ 96-110:
31. Թորոսյան Վ.Հ., Դիտարկումներ Սսի Հայր Մաշտոցի «Թագադրութեան կանոնի» շուրջ, Անթիլիաս-Լիբանան, «Հասկ» հայագիտական տարեգիրք, Նոր շրջան, ԺԴ. տարի, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան հրատ., 2024-2025, էջ 357-368:
32. Թորոսյան Վ.Հ., Թագադրության հայկական ծեսի բյուզանդական արմատները, Ե., «Բանբեր Մատենադարանի», N 40, 2025, էջ 13-24:
33. Խաչատրյան Հ.Ա., Մարգարանական Հայաստանի եկեղեցական թեմական բաժանումը (428-630-ական թվականներ), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 2, 2025, էջ 34-50:
34. Խառատյան Ա.Ա., Ակադեմիկոս Մկրտիչ Ներսիսյան (ծննդյան 115-ամյակի առթիվ), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3, 2025, էջ 249-253:
35. Խառատյան Ա.Ա., Ակադեմիական գիտական հանդեսների առաջնեկը («ՀՀ ԳԱԱ «Լրաբեր հասարակական գիտությունների» ամսագրի 85-ամյակի առթիվ»), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3, 2025, էջ 272-275:
36. Խառատյան Ա.Ա., Հայագիտության և հասարակագիտության կենտ-րոնատեղին, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 3, 2025, էջ 14-17:
37. Խառատյան Ա.Ա., Միջդաւանական խնդիրները Կոստանդնուպոլսի հայ համայնքում (XVIII դ. 60-70-ական թթ.), Երուսաղէմ, «Միոն», N 4-7, 2025, էջ 119-220:
38. Խառատյան Ա.Ա., Պատմութիւն Տէր Յովհաննիսի Թովմաճանեան, աշխատասիրութեամբ էլիզաբէթ Թաջիրեանի եւ Մերուժան Կարապետեանի, Երևան-Լոնդոն-ՍԲ. Ղազար, Վենետիկ, Միդ, 2024, «Տիգրան Մեծ» 787 էջ, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 3, 2025, էջ 320-328 (գրախոսություն):

39. Խուդինյան Գ.Ս., Հայագիտության գործառնությունները գլոբալիզացիայի դարաշրջանում, Ե., «Պատմություն և մշակույթ» հայագիտական հանդես, հատուկ թողարկում, 2025, էջ 123-132:

40. Խուդինյան Գ.Ս., Գիտնականի վաստակի գնահատականը (Առաջաբան), Ե., «Հայրապետյան Կարեն Արևմտահայ գաղթականությունը Հայաստանի առաջին Հանրապետությունում», 2025, էջ 23-28:

41. Խուդինյան Գ.Ս., Նոր աշխարհակարգն ու հին Թուրքիան, Ե., «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, N1, 2025, էջ 3-12:

42. Խուդինյան Գ.Ս., Ինչո՞ւ է թիրախավորվում Արարատը, Ե., «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, N 3, 2025, էջ 3-19:

43. Խուդինյան Գ.Ս., «Իրական Հայաստանի գաղափարախոսություն» նախագծի գիտական գնահատականը, Ե., «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, N4, 2025, էջ 3-13:

44. Խուդինյան Գ.Ս., Ֆրանսիական հեղափոխության առաջադրած Ազգայնության սկզբունքը (le principe des nationalités) 19-րդ դարի երկրորդ կեսի – 20-րդ դարի առաջին տասնամյակների հայ քաղաքական մտքի մեջ (Մ. Նալբանդյան, Րաֆֆի, Մ. Վարանդյան և այլք), Ե., «Ֆրանսիա-Հայաստան պատմական և մշակութային երկխոսություն» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, «Գիրք» հրատ., 2025, էջ 56-57:

45. Կարապետյան Ա.Հ., Отчет о состоянии Карсской области начальника Карсской области генерал-лейтенанта Ивана Попко 1878 г., Ер., «Гитутюн», 2025, 206 с. + 2 табл., Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 1, 2025, էջ 293-297 (գրախոսություն):

46. Կարապետյան Ա.Հ., Հայ կամավորական շարժման լուսաբանումը «Հորիզոն» պարբերականում (1914-1916), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3, 2025, էջ 41-57:

47. Կոնինյան Մ.Կ., Կիլիկիահայության վերադարձի խնդիրը և ՀԲԸՄ գործունեությունը 1919-1920 թթ., «Էջմիածին», թիվ 2, 2025, էջ 82-100:

48. Կոնինյան Մ.Կ., ՀԲԸՄ Կահիրեի կառույցի ցուցաբերած օգնությունը Պորտ Սալիդում ապաստանած արևմտահայ գաղթականությանը 1915-1918 թթ., «Էջմիածին», թիվ 7, 2025, էջ 70-83:

49. Հակոբեան Ա.Ս., Յոյն պատմագիր Պոլիբիոսը պատմագիտության մեջ քննական եւ վերլուծական մոտեցումների սկզբնաղբուրդ, Վիեննա, «Հանդես Ամսօրեայ», թիվ 1-12 (յունուար-դեկտեմբեր), 2025, էջ 323-354:

50. Հակոբյան Ա.Ս., Հույն պատմագիր Պոլիբիոսը պատմագիտության մեջ քննական և վերլուծական մոտեցումների սկզբնավորող (պատմության մեթոդաբանության հարցեր), Գյումրի, ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն. Գիտական աշխատություններ, N 1 (28), 2025, էջ 5-22:

51. Հակոբյան Ա.Ս., Հայ պատմիչներն ու պատմաբանները Հայոց պատմության պարբերացման հիմնահարցի շուրջ (V դ.-XX դ. սկիզբ), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 2, 2025, էջ 262-283:

52. Հակոբյան Ա.Ս., Խոհեր Կարո Հովհաննիսյանի «Ամենադեկավարը՝ Սարգիս Զեյթյան» աշխատության մասին (գրախոսություն), Ե., «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, թիվ 2 (90), (ապրիլ-հունիս), 2025, էջ 222-248:

53. Հակոբյան Տ.Վ., Քաղաքական գործընթացներն Արցախում (1986-1991 թթ.), Ե., «Բանբեր հայագիտության» հայագիտական միջազգային հանդես, N 1, 2025, էջ 92-106:

54. Հայրապետյան Ա.Ս., Ադամյան Ն.Ս., Դրվագներ բրիտանական և հայկական բարեգործական կազմակերպությունների համագործակցության պատմությունից (1915-

- 1917 թթ.), Գյումրի, ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն. Գիտական աշխատություններ պարբերական, N2 (28), 2025, էջ 66-79:
55. Հարությունյան Կ.Ա., Խորհրդային միության հերոս Սերգեյ Բուռնազյան, Ե., «Գիտության աշխարհ», 2025, N 1, էջ 26-30:
56. Հարությունյան Կ.Ա., Հայ ժողովրդի ներդրումը Հայրենական մեծ պատերազմում տարած հաղթանակում (1941-1945 թթ.), Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների հանդեսի», N 1, 2025, էջ 11-31:
57. Հարությունյան Մ.Ա., Ավանեսով Հ.Ս., «Կաճառ» գիտական կենտրոնի դերը Արցախում հայագիտության զարգացման գործում, Ե., «Պատմություն և մշակույթ» հայագիտական հանդես, Vol. SI-1, 2025, էջ 143-157:
58. Հարությունյան Մ.Ա., Հարությունյան Յու.Յու., Արցախի Հանրապետության պաշտպանության բանակի մասին «Կաճառ» գիտական կենտրոնի գրադարանի շտեմարանները. զարգացման խնդիրները և հեռանկարները, Ե., «Բանբեր Հայաստանի գրադարանների», N 1, 2025, էջ 10-25:
59. Հարությունյան Մ.Ա., Լեոնային Ղարաբաղի մարզային գրադարանը որպես կրթամշակութային և հանրային հիշողության ինստիտուտ, Ե., «Բանբեր Հայաստանի գրադարանների», N 2, 2025, էջ 69-77:
60. Հարությունյան Մ.Ա., Արցախի Հանրապետությունում զինված ուժերի սահմանադրական ինստիտուցիոնալացման պատմությունից, Ե., «Աշխատություններ Հայաստանի պատմության թանգարանի», N 2(16), 2025, էջ 207-232, 290-292:
61. Հարությունյան Մ.Ա., Ռազմական մերօրյա պատմության դասավանդման մի քանի առանձնահատկությունների մասին (հանրակրթական 9-րդ դասարանի դասագրքի օրինակով), Ե., «Պատմության ուսուցման հիմնախնդիրներ» (Գիտական հանդես), թիվ 1, 2025, էջ 37-65:
62. Հարությունյան Մ.Ա., Պատմաբանի գիտական ժառանգությունը, Ե., «Վեմ» համահայկական հանդես, N3 (91), 2025, էջ 259-271:
63. Հարությունյան Մ.Գ., Արցախի կրթական կյանքի արտացոլումը «Նոր Դար» թերթի էջերում (20-րդ դարի սկիզբ), Ե., “Регион и мир”, научно-аналитический журнал, том XVI, N 3(58), 2025, էջ 60-68:
64. Հարությունյան Ն.Ա., Արփիարյան-Հայկակը «Մշակ»-ի էջերում, Ե., «Բանբեր հայագիտության» հայագիտական միջազգային հանդես, N 3, 2025, էջ 97-112:
65. Հովհաննիսյան Լ.Հ., Արևմտյան Հայաստանի ինքնավարության ծրագրերը 1878 թվականին Հայաստանյան պատմագիտության գնահատմամբ (1996-2018 թթ.), Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» (Գիտական պարբերական), N 1 (30), 2025, էջ 89-109:
66. Հովհաննիսյան Լ.Հ., Հախվերդյան Ա.Ս., Թվային տեխնոլոգիաները որպես 2020–2024 թթ. հայկական մշակութային ժառանգության նկատմամբ աղբյուրական վանդալիզմի և զեղծարարության քաղաքականության բացահայտման գործիք, «Գիտության և կրթության հիմնախնդիրները թվային փոխակերպումների դարաշրջանում»: Գիտական հոդվածների ժողովածու միջազգային գիտաժողովի նյութեր (մայիսի 23, 2025), Ե., «Ալվարդ Օհանջանյան» ԱԶ, 2025, էջ 295–307:
67. Հովսեփյան Մ.Վ., Հայաստանի Առաջին Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական հիմնախնդիրների անդրադարձը «Ճակատամարտ» օրաթերթում (1918-1920), Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» (Գիտական պարբերական), N 1 (30), 2025, էջ 110-127:

68. Ղազարյան Գ.Խ., Խորհրդահայ գյուղի առօրյան հետպատերազմյան վերականգնման շրջանում, Ե., «Պատմություն և քաղաքականություն», N 1(28), 2025, էջ 28-44:

69. Ղամբարյան Ա.Վ., Հայաստանի Առաջին Հանրապետության դիվանագիտական ներկայացուցչությունն ԱՄՆ-ում 1919 թ. վերջին – 1920 թ. սկզբին, Գյումրի, ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն. Գիտական աշխատություններ պարբերական, N2, 2025, էջ 54-65:

70. Մախմուրյան Գ.Գ., Ֆրանս-թուրքական քաղաքական հարաբերությունները Կիլիկիայի և Հայաստանի Հանրապետության առնչությամբ (1919 թ. դեկտեմբեր – 1920 թ. հունիս), Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N1 (673), 2025, էջ 32-53:

71. Մախմուրեան Գ.Գ., 1918–1920ի Հայաստանի անկախութիւնը Ֆրանսայի, Մեծ Բրիտանիայի եւ ԱՄՆի քաղաքական գործիչների գնահատմամբ, Պէյրութ, «Հայկազեան Հայագիտական Հանդէս», N1 (45), 2025, էջ 147-168:

72. Մախմուրյան Գ.Գ., Զաքարյան Ա.Հ., Մկրտիչ Խրիմյանի 1904 թ. մայիսի 30-ի նամակները Ֆրանսիայի ու ԱՄՆ-ի նախագահներին՝ Արևմտյան Հայաստանում բարենորոգումների հիմնահարցի համատեքստում, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N1, 2025, էջ 36-56:

73. Մելքոնյան Ա.Ա., Հիշատակի և գնահատանքի խոսք, Հայրապետյան Կարեն, Արևմտահայ գաղթականությունը Հայաստանի առաջին հանրապետությունում (1918-1920 թթ.), Ե., 2025, էջ 16-18:

74. Մելքոնյան Ա.Ա., Տիգրան Պետրոսյանցի հերթական ուշագրավ պատմավեպը. Գազիկ Երկրորդ Բագրատունի, Պետրոսյանց Տիգրան, Գազիկ Երկրորդ Բագրատունի, Անիի Պիզուի Հայոց Շահնշահ, պատմաքաղաքական վեպ, Ե., 2025, էջ 9-12:

75. Մկրտչյան Կ.Գ., Առարկայական օլիմպիադաները որպես իրանահայ դպրոցի կրթության որակի ցուցիչ (2000-2008 թթ.), Ե., «Կրթությունը 21-րդ դարում» գիտամեթոդական միջազգային գրախոսվող հանդես, N 1, 2025, էջ 335-343:

76. Մկրտչյան Կ.Գ., Կրթական գործի կազմակերպման հարցը Իրանի հայօժախում, Պէյրութ, «Հայկազեան հայագիտական հանդէս», հտ. 45/2, 2025, էջ 159-182:

77. Մովսեսյան Ն.Մ., 1920 թ. թուրք-հայկական պատերազմի սկզբնավորման հարցերը սփյուռքահայ պատմագիտության մեջ, Ե., «Գավառի պետական համալսարանի գիտական հոդվածների ժողովածու», N 20, 2025, էջ 140-149:

78. Յարութինեան Վ.Ա., Կիլիկիայի Փրկութեան Հարցը և Կիլիկիոյ Հայոց Կաթողիկոս Սահակ Բ Խապայեանի դիւանագիտական գործունեութիւնը Եւրոպայում 1920 թ., Անթիլիաս-Լիբանան, «Հասկ» Հայագիտական Տարեգիրք, Նոր Շրջան ԺԴ. Տարի, 2025, էջ 245-262:

79. Յարությունյան Վ.Ա., Կիլիկիոյ (Սսի) կաթողիկոսութիւնը ԺԹ. Դարի վերջին եւ Ի. դարասկզբին (պատմաեկեղեցագիտական ակնարկ), «Էջմիածին» հանդես, թիվ Ե, 2025, էջ 86-105:

80. Շահնազարյան Ա.Ի., Զաքարյանների և Արցախի իշխանատոհմների փոխհարաբերությունները (XII դարի վերջին քառորդ – XIII դ. առաջին կես), Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» (Գիտական պարբերական), N 1 (30), 2025, էջ 46–69:

81. Պետրոսյան Ք.Ռ., Հայ Առաքելական Եկեղեցու դերը Հայրենիք-Սփյուռք ընկերային-տնտեսական կապերի ամրապնդման գործում (1988-1991 թթ.), Էջմիածին, ՁԲ տարի, օգոստոս, Ը, «Էջմիածին», 2025, էջ 109-118:

82. Պետրոսյան Ք.Ռ., Հայ Առաքելական Եկեղեցու դերը Հայրենիք-Սփյուռք ընկերային-տնտեսական կապերի ամրապնդման գործում (1988-1991 թթ.), Էջմիածին, ՁԲ տարի, սեպտեմբեր, Թ, Էջմիածին, 2025, էջ 103-119:

83. Պետրոսյան Ք.Ռ., Հայոց Եկեղեցու դերը Սպիտակի երկրաշարժից տուժած հայրենիքին Սփյուռքի աջակցության կազմակերպման գործում, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 3 (675), 2025, էջ 52-67:

84. Սահակյան Ռ.Օ., Կարապետ Թարփոշյանի կյանքը, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N1, 2025, էջ 242-255.

85. Սայիյան Ա.Ս., Թուրքիայի Հանրապետության Ազգային անվտանգության ծառայության (ԱԱԾ) գործունեությունը Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ժամանակ (1939–1945), Միջազգային տասնութերորդ տարեկան գիտաժողով – հոգվածների ժողովածու, ՄԱՍ I, Ե., 2025, էջ 270-285:

86. Սայիյան Ա.Ս., Թուրքիայի քրդական քաղաքականության փոխակերպումները սիրիական ճգնաժամի համատեքստում, Ե., «Հայկական բանակ», N 1, 2025, էջ 57-67:

87. Սարգսյան Ս.Թ., Ազգային գաղափարախոսությունն առաջընթացի հիմնակետ, Ե., «Регион и мир» научноаналитический журнал, N1, 2025, էջ 6-8:

88. Սարգսյան Ս.Թ., Ազնվությունը չի կորցնում այն չունեցողը, Ե., «Регион и мир» научноаналитический журнал, N2, 2025, էջ 6-9:

89. Սարգսյան Ս.Թ., Թեև մեզ սպանեցին, բայց հայրենիքը մեր մեջ չսպանվեց, Ե., «Регион и мир» научноаналитический журнал, N3, 2025, էջ 6-9:

90. Սարգսյան Ս.Թ., Ծառից ծառ ցատկոտելը կարող է ողբերգական ավարտ ունենալ, Ե., «Регион и мир» научноаналитический журнал, N2, 2025, էջ 6-8:

91. Սարգսյան Ս.Թ., Կուսակցությունները և ժամանակակից իրողությունները, Ե., «Регион и мир» научноаналитический журнал, N1, 2025, էջ 62-69:

92. Սարգսյան Վ.Դ., Ազգային ինքնության, Արցախին օժանդակելու, Հայոց ցեղասպանության, եկեղեցիների պահպանության վերաբերյալ հարցերի արծարծումը ջավախահայ հասարակական կյանքում ԽՍՀՄ փլուզման շրջանում. «Ջավախք» թերթի ծնունդը, Էջմիածին, թիվ Գ, 2025, էջ 62-77:

93. Սարգսյան Վ.Դ., Ջավախահայության կյանքի արտացոլումը «Ջավախք» ամսաթերթի էջերում (1990-ական թվականների սկիզբ), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 2, 2025, էջ 51-72:

94. Սարգսյան Վ.Ս., Ուրարտուի և Ասորեստանի պայքարը Սարդուրի II-ի գահակալության տարիներին ըստ Կ. Ֆ. Լեման-Հաուպտի հետազոտությունների, Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» (Գիտական պարբերական), N 2(31), 2025, էջ 3-25:

95. Ստեփանյան Գ.Ս., «Մեծ Ադրբեջան» ծրագիրը համաթյուրքական հայեցակարգում (պատմություն և արդի մարտահրավերներ), Արցախի դեմ իրականացուած ցեղասպանութեան գիտաժողովի նիւթեր (21-22 ապրիլ, 2024), «Խաչիկ Պապիկեան հրատարակչական հիմնադրամ», Լիբանան, 2025, էջ 70-119:

96. Ստեփանյան Գ.Ս., Ադրբեջանի ծավալապաշտական նկրտումները Զաքարյալայի օկրուգի նկատմամբ «Մեծ Ադրբեջան» ծրագրի համատեքստում (1918-1921 թթ.), Ե., «Վեմ» համահայկական հանդես, ԺԷ (ԻԳ) տարի, թիվ 2 (90), ապրիլ-հունիս, 2025, էջ 28-71:

97. Ստեփանյան Գ.Ս., Բաքվի Մբ Ստեփանոս և Մբ Բարդուղիմեոս եկեղեցու պատմությունից, «Հովհաննես Քաջազունին ճարտարապետ», գիտաժողովի նյութեր, Ե., «Արմավ», հրատ., 2025, էջ 152-169:

98. Սուրիապյան Հ.Կ., Արմենակ Մանուկյան (ծննդյան 75-ամյակի առթիվ), Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 1, 2025, էջ 325-327:
99. Սուրիապյան Հ.Կ., Փաստաթղթեր Հարություն Ավետյանի զարեջրի գործարանի պետականացման և վերագործարկման վերաբերյալ (1923–1924 թթ.), Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 3, 2025, էջ 307-321:
100. Սուրիապյան Հ.Կ., Մշակութային հաստատությունների պետականացումը Խորհրդային Հայաստանում (1920–1921 թթ.), Ե., «Տարածաշրջան և աշխարհ», N 4, 2025, էջ 64-68:
101. Սուրիապյան Հ.Կ., Փարպի գյուղը Հայաստանի վարչատարածքային փոփոխությունների հոլովույթում (19–20-րդ դդ.), «Փարպի. հոգևոր և նյութական ժառանգությունը» հանրապետական գիտաժողովի զեկուցումների ժողովածու, Երևան, ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ հրատ., 2025, էջ 101-109:
102. Վարդանյան Ա.Մ., Իրադրությունը մարզպանական Հայաստանում նախաավարայրան շրջանում, Ե., ԳՊՀ գիտական հոդվածների ժողովածու, 2025, թիվ 18, էջ 139-154:
103. Վարդումյան Գ.Դ., Թոխաթյան Կ.Ս., Պարի արտացոլումը Հայաստանի ժայռապատկերներում. «Պարի ծխական և բանահյուսական ենթատեքստը», Գազիկ Գինոյանի հիշատակին նվիրված գիտաժողովի ժողովածու, «ՀԱԻ», 2025, էջ 36-45:
104. Տեր-Ղևոնդյան Վ.Ա., Լևոն Տեր-Պետրոսյանի գիտական ուղին, Ե., «Բանբեր Մատենադարանի», 2025, էջ 5-12:
105. Քոսյան Լ.Ս., Արևմտահայ Գաղթականությունը Երևանի նահանգում 1894–1897 թթ.՝ ըստ «Մշակ» թերթի, Էջմիածին, «Էջմիածին», Գ, 2025, էջ 110-121:
106. Ֆիշենկճեան Ա.Ա., Կատայան Մ.Հ., Լիբանանահայ մամուլը 1945-1991 թվականներին, Ե., «Հայագիտական հանդես», թիվ 1 /68/, 2025, էջ 160-188:
107. Ֆիշենկճեան Ա.Ա., Արևմտահայոց գաղթը Սուրիոյ հիւսիսարեւելեան շրջաններ (Հայկական բնակավայրերու կազմաւորման պատմութենէն (Փաստաթուղթեր), Անթիլիաս-Լիբանան, «Հասկ» Հայագիտական տարեգիրք, ԺԴ. հատոր, 2025, էջ 469-504:
108. Амирджанян А.О., Гиносян Н.Л., Саакян Р.О., Ход и особенности армяно-русских политических отношений в 1912–1915 гг. (по корреспонденции заместника Кавказа И. Воронцова-Дашкова и Католикоса всех армян Геворга V Суренянца), «История ЕНОВЖ», Том 16, Выпуск 5 (151), 2025. [УԳՀ https://history.jes.su/s207987840035550-4-1/](https://history.jes.su/s207987840035550-4-1/) DOI: [10.18254/S207987840035550-4](https://doi.org/10.18254/S207987840035550-4)
109. Арутюнян К.А., Вклад армянского народа в победу в Великой отечественной войне (1941-1945 гг.), Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 1, 2025, էջ 11-31:
110. Арутюнян К.А., Иван Исаков, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 1, 2025, էջ 298-307:
111. Арутюнян К.А., Участие армянского народа во Второй мировой и Великой Отечественной войне, Народы Советского Союза и Великая Победа. 1941–1945 /под общей ред. академика РАН А.О. Чубарьяна/, М., Наука, 2025, с. 87-121.
112. Арутюнян К.А., Выдающийся военачальник, флотоводец, учений и писатель Адмирал флота Советского Союза Герой Советского Союза Иван Степанович Исаков, Россия и мир в исторической ретроспективе, материалы 31-ой международной научной конференции, т. 1, М., 2025, с. 19-25.
113. Арутюнян К.А., Минасян Э.Г., Выдающийся адмирал и учёный, Ե., «Պատմություն և մշակույթ» հայագիտական հանդես, N 1, 2024, էջ 124-136:

114. Арутюнян К.А., Мелконян А.А., Дадаян Э.В., Вклад летчиков-армян в победу над фашизмом в Великой Отечественной войне, «Вестник Российского университета дружбы народов». Серия: История России, т. 24, N 2, 2025, с. 161–172. <https://journals.rudn.ru/russian-history/article/view/45115/25066> [UQc https://doi.org/10.22363/2312-8674-2025-24-2-161-172](https://doi.org/10.22363/2312-8674-2025-24-2-161-172).
115. Аршакиан Г.М., Сафарян А.В., Аветисян С.Р., Влияние сирийского кризиса на местную армянскую общину, Москва, «Вестник МГИМО-Университета», N 18(6), 2025, с. 23-43. [UQc https://doi.org/10.24833/2071-8160-2025-6-105-23-43](https://doi.org/10.24833/2071-8160-2025-6-105-23-43)
116. Бадалян А.Р., Формирование принципов управления КП(б) Армении в Советской Армении в первой половине 1920-х годов, Перм, «Вестник Пермского университета. История», N 4 (71), 2025, с. 121–127. [UQc DOI: 10.17072/2219-3111-2025-4-121-127](https://doi.org/10.17072/2219-3111-2025-4-121-127). EDN:
117. Балаян В.Р., Оганесян Л.Л., Балаян М.Г., Армяно-монгольские отношения по материалам эпиграфических памятников восточных провинций Армении, Элиста, «Монголоведение», Том 17, N 1, 2025, с. 21-31. [UQc https://doi.org/10.22162/2500-1523-2025-1-21-31](https://doi.org/10.22162/2500-1523-2025-1-21-31)
118. Бахчинян А.Г., Оганян С.Д., Петросян К.Р., Авраам Константин д'Оссон (Мураджаян)-один из первых крупных европейских монголоведов, Элиста, «Монголоведение», том 17, N 1, 2025, с. 118-129. [UQc DOI: 10.22162/2500-1523-2025-1-118-129](https://doi.org/10.22162/2500-1523-2025-1-118-129).
119. Бахчинян Г.Г., Бахчинян А.Г., Степанян Г.С., Фишенкджян (Фчнкджян) А.А. Армянский поэт XIII в. о монголах, Элиста, «Монголоведение», том 17, N 2, 2025, с. 224-234. [UQc DOI: 10.22162/2500-1523-2025-2-224-234](https://doi.org/10.22162/2500-1523-2025-2-224-234)
120. Гарибджанян С.Г., Айрапет Иоаннесиан, Է., «Լրաբեր հասարակական գիտություններ», N 3, 2025, с. 302-306:
121. Геворкян З.Г., Григорян М.Г., Пример средневековой «геоэкономики»: Киликийская Армения между интересами монголов и Западной Европы, XIII-XIV вв., М., “Oriental Studies”, т. 18, N 3, 2025, с. 547-561. [UQc DOI: 10.22162/2619-0990-2025-79-3-547-561](https://doi.org/10.22162/2619-0990-2025-79-3-547-561)
122. Даниелян М.Д., Даниелян Л.М., Деятельность братьев С. и П. Пешекеровых в народнических организациях Ростова-на-Дону, Ер., «Регион и мир», N3, 2025, с. 95-102.
123. Закарян А.А., Петоян С.А., Закавказская периодическая печать о деятельности В. В. Каменского (1916–1920 годы), Санкт-Петербург, «Русская литература», N 1, 2025, с. 106-114. [UQc Doi: 10.31860/0131-6095-2025-1-106-114](https://doi.org/10.31860/0131-6095-2025-1-106-114)
124. Закарян А.А., Петоян С.А., Поэт-футурист Василий Каменский и армянская литературная среда, М., «Вопросы литературы», N 5, 2025, с. 153-164. [UQc, Web of Science Doi: 10.31425/0042-8795-2025-5-153-164](https://doi.org/10.31425/0042-8795-2025-5-153-164)
125. Закарян Л.С., Идеологическая борьба в Верховном Совете Армении в процессе разработки Конституции 1995 года: к вопросу о политическом контексте и ценностных ориентирах, Ер., «Регион и мир», N 4, 2025, с. 48-53:
126. Закарян Л.С., Сукиасян А.К., Детство в армянской сельской среде Закавказья во второй половине XIX века, СПб., «Этнография», N 4, 2025, с. 154-177 [UQc DOI 10.31250/2618-8600-2025-4\(30\)-154-177](https://doi.org/10.31250/2618-8600-2025-4(30)-154-177)
127. Махмуриян Г.Г., Мелконян А.А., Политика Франции в Республике Армения и Закавказье в 1919-1920 гг., М., “Современная Европа”, N 2, 2025, с. 152-163 <http://www.sov-europe.ru/images/pdf/2025/2-2025/Makhmuryan-2-25.pdf> [UQc DOI: 10.31857/S0201708325020135](https://doi.org/10.31857/S0201708325020135).

128. Меликян В.Г., Ованнисян Г.А., Сменовеховство и армянские партии, М., «Диалог со временем», выпуск 93, 2025, с. 376-384 [UQČ https://roii.ru/dialogue/roii-dialogue-93.pdf](https://roii.ru/dialogue/roii-dialogue-93.pdf) . (DOI 10.21267/AQUILO.2025.93.93.024).
129. Мелконян А.А., Крючков И.В., Крючкова Н.Д., Мкртчян К.Г., Гилян в начале XX в. (1900 - 1908 гг.): экономический потенциал и перспективы развития торговых отношений с Россией, М., "Oriental Studies", Vol. 18, Ls. N 1, 2025, с. 8-24 [UQČ, https://kigiran.elpub.ru/jour/article/view/5785](https://kigiran.elpub.ru/jour/article/view/5785) <https://doi.org/10.22162/2619-0990-2025-77-1-8-24>.
130. Мелконян А.А., Марукян А.Ц., Баблумян А.Р., Сравнительный анализ последствий и степени осужденности Геноцида армян и совершенных в Дарфуре преступлений, М., Электронный научно-образовательный журнал «История», Том 16, Выпуск 1 (147), Актуальные вопросы исторической науки и образования, М., 2025 [UQČ. https://history.jes.su/s207987840034557-1-1/](https://history.jes.su/s207987840034557-1-1/) DOI: 10.18254/s207987840034557-1
131. Мелконян А.А., Проблема присоединения Восточной Армении к России: история и современность, Россия и народы Закавказья в контексте русско-турецких войн, Россия и народы Закавказья в контексте русско-турецких войн XVII – начала XX века, материалы международной научно-практической конференции, Ставрополь, 2025, с. 127-132.
132. Мелконян А.А., Саргсян С.Т., Гамбарян А.В., Либерально-демократическая идеология в армянской действительности в начале XX века, М., «Диалог со временем», N 93, 2025, с. 365-375 [UQČ https://roii.ru/dialogue/roii-dialogue-93.pdf](https://roii.ru/dialogue/roii-dialogue-93.pdf) (DOI 10.21267/AQUILO.2025.93.93.023).
133. Мкртумян Л.А., Магальян А.В., Система правления монголов в Закавказье в середине XIII в., Элиста, «Монголоведение», 2025, Том 17, N 1, с. 8–20. [UQČ DOI: 10.22162/2500-1523-2025-1-8-20](https://doi.org/10.22162/2500-1523-2025-1-8-20)
134. Мкртчян К.Г., Абелян А.А., Мелконян К.Ф., Армяно-иранские культурные связи в 1991–2005 гг., Махачкала, «История, археология и этнография Кавказа», т. 21, N 2, 2025, с. 300-308. [UQČ DOI: https://doi.org/10.32653/CH212300-308](https://doi.org/10.32653/CH212300-308)
135. Минасян Э.Г., Тунян В.Г., Меньковский В.И., Оганнисян М.В., Минасян А.Э., Восточный вопрос в 1812–1842 гг., Минск, «Журнал Белорусского государственного университета. История». N 4, 2025, с. 33–40. [UQČ https://doi.org/10.33581/2520-6338-2025-4-%p](https://doi.org/10.33581/2520-6338-2025-4-%p)
136. Петоян С.А., Книга Петроса Моджорьянца и царская цензура (ноябрь 1909 г. – январь 1910 г.), Ер., «Историко-филологического журнал», N 1, 2025, с. 256-264.
137. Саакян Р.О., Саргсян С.Т., Деятельность гнчакской партии во время Первой мировой войны в рапортах жандармского департамента Тифлиса, Ер., «Регион и мир» научноаналитический журнал, N3, 2025, с. 86-94:
138. Саиян А.С., Деятельность Национальной службы безопасности Турецкой Республики во время Второй мировой войны, Е., «Caucaso-Caspica», N 10, 2025, с. 157-166.
139. Саргсян С.Т., Гамбарян А.В., Участие армян в русском революционном народническом движении в 70-х гг. XIX в., М., «Новый исторический вестник», N 2 (84), 2025, с. 209-237 [UQČ https://cyberleninka.ru/article/n/uchastie-armyan-v-russkom-revolutsionnom-narodnicheskom-dvizhenii-v-70-h-gg-xix-v/viewer](https://cyberleninka.ru/article/n/uchastie-armyan-v-russkom-revolutsionnom-narodnicheskom-dvizhenii-v-70-h-gg-xix-v/viewer) DOI 10.54770/20729286-2025-2-209.
140. Саргсян С.Т., Саакян Р.О., Деятельность гнчакской партии во время Первой мировой войны в рапортах жандармского департамента Тифлиса, Ер., «Регион и мир» научноаналитический журнал, N3, 2025, с. 86-94:
141. Саргсян С.Т., Саакян Р.О., Деятельность партии «Армянская Революционная Федерация» (Дашнакцутюн) в рапортах Тифлисского губернского жандармского

департамента и Министерства Юстиции Российской Империи (1914-1916 гг.), Ер., «Регион и мир» научноаналитический журнал, N4, 2025, с. 69-79:

142. Степанян Г.С., Амбарцумян Н.В., Марукян А.Ц., Особенности и направления деятельности бакинского «Армянского благотворительного общества», Махачкала, «История, археология и этнография Кавказа», Том 21, N 1 (2025), с. 65-73. [UՉՇ DOI: https://doi.org/10.32653/CH21165-73](https://doi.org/10.32653/CH21165-73)

143. Тохатян К.С., Вардумян Г.Д., Отражение танца в культуре бронзового века Армении (по наскальным изображениям Сюника и Вайоц-Дзора), СПб., Кишинев, Одесса, Бухарест, "Stratum plus". Археология и культурная антропология, N 2, 2025, с. 121-134 [UՉՇ DOI: 10.55086/sp252121134](https://doi.org/10.55086/sp252121134)

144. Тунян В.Г., Мифы об Армянской области, Ер., «История и политика», научный журнал, N 1, 2025, с. 3- 27.

145. Харатян А.А., Овсепян М.В., Сочинение митрополита Палестинской Кесарии Парфения Афинского «История спора ромеев с армянами» как исторический первоисточник (первая половина XVIII в.), М., «Новый исторический вестник», N 1, 2025, с. 307-326: [UՉՇ DOI 10.54770/20729286-2025-1-307](https://doi.org/10.54770/20729286-2025-1-307)

146. Хачатрян Г.А., Международная конференция «цивилизационный и культурный диалог на Кавказе», Ё., «Պատմաքաղաքագիտական հանդես», N 1, 2025, էջ 322-324:

147. Шагиданова К.И., Армянское человеколюбивое общество в контексте социальной политики Российской империи XIX-начале XX вв., М., «Вестник Российского университета дружбы народов. История России», N 1, февраль, 2025, с. 96-107. [UՉՇ DOI:1 0.37493/2409](https://doi.org/10.37493/2409)

148. Шагиданова К.И., Переселение астраханских и кизлярских армян на территорию Калмыкии в контексте социальной политики российского государства в XVIII-начале XIX в., Смоленск, «Гуманитарный научный вестник», N 5, 2025, с. 9-15. [UՉՇ DOI 10.5281/zenodo.15623665](https://doi.org/10.5281/zenodo.15623665)

149. Шахназарян А.И., Мелконян А.А., Первый поход монголов в Закавказье согласно армяно-грузинским источникам (в сопоставлении с восточными источниками), М., Монголоведение, том 17, N3, 2025, с. 414-426. [UՉՇ DOI: 10.22162/2500-1523-2025-3-414-426](https://doi.org/10.22162/2500-1523-2025-3-414-426).

150. Akopov A., Hayrapetyan A.S., Hayrapetyan S., Tayk in the 16th-17th centuries: Demographic and Religious transformation of the Armenian Population. Ness Ziona, Israel, "Proceedings in Archaeology and History of Ancient and Medieval Black Sea Region", N 19, 2025, p. 478-489. [UՉՇ https://maiasp.ru/data/documents/MAIASP-19-Akopov-i-dr..pdf](https://maiasp.ru/data/documents/MAIASP-19-Akopov-i-dr..pdf), DOI: [10.53737/2713-2021.2025.82.60.022](https://doi.org/10.53737/2713-2021.2025.82.60.022)

151. Antonosyan M., Mkrtchyan S., Amano N., Davtyan R., Yeranyan N., Badalyan M.S., Poghosyan S., Telunts A., Stepanyan K., Amiryan M., Zakyan T., Eloshvili M., Zarikyan N., Adigyozyan A., Gyonjyan A., Simonyan H., Sargsyan V.S., Saribekyan M., Hovhannisyan A., Simonyan H., Martirosyan-Olshansky K., Piliposyan A., Khachatryan Z., Evora M., Paladugu R., Bobokhyan A., Roberts P. & Yepiskoposyan L., "Species identification of osseous museum artefacts through peptide mass fingerprinting illustrated by a study on objects from Neolithic to Iron Age Armenia." *npj Heritage Science* 13, N 1, 2025, 152, p. 1-12. [UՉՇ https://doi.org/10.1038/s40494-025-01763-2](https://doi.org/10.1038/s40494-025-01763-2)

152. Arshakyan G.M., Avetisyan S.R., Vardanyan G., The Eurasian Region in the area of Russo-Turkish strategic interests, Tallin, "A Journal of the Humanities and Social Sciences", N 4, 2025, pp. 371-384. [UՉՇ DOI:10.3176/tr.2025.4.04](https://doi.org/10.3176/tr.2025.4.04)

153. Avagyan K.R. Support to the Syrian-Armenian Repatriates in Solving Healthcare Problems (2012-2018), Y., "Herald of Social Sciences," N 2 (674), 2025, pp. 43-55. <<https://arar.sci.am/dlibra/publication/449843>>
154. Avanesyan I.N., Artsakh's settlements and infrastructure: target of Azerbaijani aggression during the 2020 war, Y., "Journal of Armenian Studies", N1 (37), 2025, pp. 79-91.
155. Avanesyan I.N., Azerbaijan's violations of the trilateral statement of November 9, 2020, and their impact on Artsakh (february 2021 - december 2022), Y., "The Problems of the History of Armenia", 2025, N 1 (30), pp. 153-171.
156. Avanesyan I.N., Pogroms in Gandzak (Kirovabad) as another manifestation of genocidal policy in Azerbaijan, Y., "Armenian Folia Anglistika", Vol. 21, Issue 1(31), 2025, p. 222-231.
157. Avanesyan I.N., Bablumyan A.R., Tunyan V.G., The Economic Policy of the Russian Empire in Karabakh (1830–1860), Урал, "Quaestio Rossica", Vol., N 4, 2025, pp. 1255-1269. [UՊՇ DOI 10.15826/qv.2025.4.1020](https://doi.org/10.15826/qv.2025.4.1020)
158. Avetisyan S.R., Gyozyan V.G., Intergenerational justice: challenges and perspectives in the republic of armenia, Y., "Bulletin of Yerevan University: Economics", N 1 (45), 2025, p. 35-47.
159. Azatyan Sh.Kh., The Martyrdom of Vahan Goghtnatsi and its Spatio-Temporal Features, "Scrinium: Journal of Patrology and Critical Hagiography", BRILL publication, 2025, pp. 1-23, [UՊՇ doi:10.1163/18177565-bja10122](https://doi.org/10.1163/18177565-bja10122), ISSN: 1817-7530 (print) 1817-7565 (online).
160. Bablumyan A.R., The Issue of Internal Displacement and Emigration of the Armenian Population of Van and Bitlis Provinces of Western Armenia at the End of XIX and Beginning of XX Centuries, Y., "Armenian Folia Anglistika" 2025, vol. SI-1, Y., 2025, pp. 13-27.
161. Badalyan M.S., Kuntner W., Heinsch S., Danielyan H., Nahapetyan S., Zarikeyan N., Newly discovered tripartite columned structure at Karmir Blur (Armenia). Preliminary observations, Warshav, "Polish Archaeology in the Mediterranean" 34.1, 2025, p. 151-188, [UՊՇ https://doi.org/10.37343/uw.2083-537X.pam34.1.22](https://doi.org/10.37343/uw.2083-537X.pam34.1.22)
162. Badalyan M.S., Unknown Script Signs from the Urartian Tomb of Yerevan, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3 (230), 2025, pp. 25-40.
163. Bakhchinyan A.H., Armenian Reminiscences in the Book "Travels and Adventures of the Rev. Joseph Wolff", Ե., «Բանբեր հայագիտության», N 1, 2025, էջ 42-58:
164. Bakhchinyan A.H., Hamo Beknazaryan: A Pioneer of Cinema in Azerbaijan, The Armenian Heritage of Baku: Religious, Cultural, and Civilizational Legacies, Y., "Antares" Publishing House, 2025, pp. 154-156.
165. Bakhchinyan A.H., The Role of Armenians in Azerbaijan's Ballet History, The Armenian Heritage of Baku: Religious, Cultural, and Civilizational Legacies, Y., "Antares" Publishing House, 2025, pp. 158-167.
166. Bakhchinyan A.H., Grigoryan K., Ángádzábur: A Remnant from Ani Kingdom?, Վիեննա, «Հանդես ամսօրեայ», թ. 1-12, 2025, էջ 483-494.
167. Balayan M.G., Balayan V.R., Harutyunyan M.G., The New Status of the Catholicosate of Aghvank in the Context of Church Reforms of the Russian Empire (the first half of the 19th century), М., «Новый Исторический Вестник», N 2 (84), 2025, pp. 177-192. [UՊՇ doi: 10.54770/20729286-2025-2-177](https://doi.org/10.54770/20729286-2025-2-177)
168. Danielyan M.D., Balayan V.R., Harutyunyan M.G., The Reflection of Narodniks' Ideas in the Newspaper «Azatutyan Avetaber» (during the period of the Russian Empire), М., «Новый исторический вестник», N 1 (83), 2025, с. 61-75. [UՊՇ DOI 10.54770/20729286-2025-1-61](https://doi.org/10.54770/20729286-2025-1-61)

169. Ghazaryan A.B., Armenian Evangelical Educational Institutions in Syria and Lebanon (1920s–1940s), Ե., «Բանբեր հայագիտության», N 3, 2025, էջ 38-54:
170. Ginosyan N.L., Arshak Safrastian's report read at the XXI Congress of Orientalists held in Paris, Ե., «Բանբեր հայագիտության» հայագիտական միջազգային հանդես, N2 (38), 2025, էջ 208-220:
171. Harutyunyan M.A., On certain characteristics of the Defence Army, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 3, 2025, էջ 68-85:
172. Harutyunyan M.A., The Reinterpretation of the History of the Defense Army of the Republic of Artsakh in Armenian Historiography, Y., International Review of Armenian studies, N 2, 2025, pp. 73-91.
173. Harutyunyan M.G., The Reflection of the Educational Life of Artsakh on the pages of "Mshak" newspaper (the beginning of the 20th century), Y., "Journal of Armenian Studies", N1 (37), 2025, pp. 59-78:
174. Harutyunyan M.G., The Reflection of the Educational life of Artsakh on the pages of the Newspaper "Karabakh" (1911-1912), Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» (Գիտական պարբերական), N 2 (31), 2025, էջ 144-168.
175. Hayrapetyan A.S., The Armenian Massacres in Alexandrapol District from May to November 1918: A Little-Studied Episode from the History of the Armenian Genocide, Armenological Studies, Yerevan, «Armenian Folia Anglistika», Vol. 21, Issue 1(31), 2025, pp. 193-206.
176. Hovhannisyan G.H., Gevorgyan A., Armenian-Middle Eastern Historical and Cultural Relations in the Context of Sustainable Development Goals, Florida, USA, "Journal of Lifestyle and SDGs Review", VOL. 5, 2025 p. 1-12. <https://sdgsreview.org/LifestyleJournal/article/view/4444/2190> DOI:<https://doi.org/10.47172/2965-730X.SDGsReview.v5.n01.pe04444>
177. Hovhannisyan G.H., Hunchak Figure Tashir (Simon Hovvian): Public and Political Activities, 1915–1921, Ե., «Բանբեր հայագիտության» հայագիտական միջազգային հանդես, N2 (38), 2025, էջ 32-47:
178. Hovhannisyan L.H., The reflection of the idea of repatriation of the Armenian deportees in Djagadamart (Battle), Hairenik (Homeland) and Asbarez (Arena) periodicals in 1920, Y., Armenian Folia Anglistika, vol. 21, N 1 (31), 2025, pp. 207-220.
179. Hovsepyan M.V., The Coverage of Educational and Cultural Issues of the First Republic of Armenia in the Pages of the "Chakatamart" Daily Newspaper (1918-1920), Ե., «Բանբեր հայագիտության», N 2, 2025, էջ 48-60:
180. Hovsepyan M.V., Kharatyan A.A., Karapetyan A.H., History of Armenian schools in Russia (19th century–early 20th century), M., «Новый исторический вестник», N 3, 2025, էջ 152-175: [UՊՀ DOI 10.54770/20729286-2025-3-152](https://doi.org/10.54770/20729286-2025-3-152)
181. Khachatryan H.A., "The term "ARANŠAHİK" in an Armenian source", Y., "Herald of Social Sciences", N 3, 2025, pp. 42-51:
182. Kharatyan A.A., Archive for All Times, Հայկական հարցի և Հայոց ցեղասպանության արխիվի տեեկագիր մատյան. Երուսաղեմի հայոց պատրիարքարան, հատոր Ա, Երուսաղեմ-Երևան, «Լուսակն», 2024, 1038 էջ, Ե., «Բանբեր հայագիտության», N 1, 2025, էջ 174-180 (գրախոսություն):

183. Khudanyan H.H., Chkhvimiani J., Kekelia V., Dmanisi medieval necropolis – new epigraphic evidence, Oxford, “Aramazd: Armenian Journal of Near Eastern Studies”, vol. 19, 2025, p. 89-111.

184. Khudanyan H.H., Kirakosyan M.A., The Artistic Portrayal of Georgia in Gevorg Bashinjaghian's Oeuvre, Tbilisi, “Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences”, vol. 19(193), N 3, 2025, pp. 178-185. <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?sort=count-f&src=al&sid=52ec0d52be00dca31bc030a20a0bd265&sot=al&sdt=al&sl=47&s=AUTHLASTNAME%28Khudanyan%29+AND+AUTHFIRST%28Harutyun%29&st1=Khudanyan&st2=Harutyun&orcidId=&selectionPageSearch=anl&reselectAuthor=false&activeFlag=true&showDocument=false&resultPerPage=20&offset=1&jtp=false¤tPage=>

185. Koninyan M.K., Ghazaryan A.B., Qosyan L.S., The Humanitarian Activity of American “Near East Relief” Organisation Among Western Armenian Refugees in 1915-1922, New York, “History Research”, Vol. 12, issue 2, 2025, p. 67-73.

186. Kuntner W., Heinsch S., Badalyan M.S., Sargsyan V.S., Karmir Blur in the Late Urartian Context, Leiden-Boston, “Iran and the Caucasus”, N 29, 2025, p. 1-22. <https://doi.org/10.1163/1573384X-02901001>

187. Marukyan A.Ts., Avanesyan I.N., Bablumyan A. R., The violence against Armenian women in the context of crimes committed in Soviet Azerbaijan (1988-1990), Ե., «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, N 2 (90), 2025, pp. 72-90.

188. Marukyan A.Ts., Comparative study on consequences and degree of conviction of the Armenian Genocide in the Ottoman Empire and the Yezidi Genocide in Iraq, Y., “Journal of Armenian Studies”, N 1 (37), 2025, pp. 21-41.

189. Marukyan A.Ts., Nakhichevan at the “Crossroads” of Pan-Turanian and Global Projects, Y., “International Review of Armenian Studies”, N 3 (39), 2025, pp. 5-25.

190. Mkrtchyan K.G., Current Educational Issues in the Armenian Community of Iran, Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» (Գիտական պարբերական), N 2(31), 2025, էջ 189-212:

191. Mkrtchyan K.G., The Features of the Development of RA-IRI Relations in the Context of Unblocking the Region, “Regional Transformations and Armenia. Security Recalibrations”, Proceedings of the International Conference, (November 28, 2024), Y., IOS NAS RA, 2025, p. 29 - 40.

192. Mkrtchyan K.G., The theme of the Armenian Genocide In The Iranian Discourse, Y., “Armenian Folia Anglistika», 2025, Vol. SI-1, pp. 67-85.

193. Ohanyan S.T., Levon Shaghoian's role in saving of Van-Vaspouragan refugees (March-August 1918), Y., “Armenia Folia Anglistika”, Vol. SI-1, 2025, pp. 46-54:

194. Petoyan S.H., Armenian Printing in Baku (from the 19th Century to the Early 20th century), The Armenian Heritage of Baku: Religious, Cultural, and Civilizational Legacies, Y., "Antares" Publishing House, 2025, pp. 78-91.

195. Qosyan L.S., Brief Overview of the Situation in Sassun, Erzurum, Kesaria, Ayntap and about the Massacres in Diarbekir Prisons, the State of Deported and Starving Armenians, Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» (Գիտական պարբերական), N 1 (30), 2025, p. 172-183.

196. Sahakyan R.O., General Vladimir Polyavtsev's unpublished memoirs about the participation of Armenians in the Caucasian campaign of World War I, Y., «Fundamental armenology», N1 (21), 2025, pp. 14-53.

197. Sargsyan S.T., Andrey Maksimchik, Oksana Solopova, Ekaterina Roeva-Mkrtchyan, A Study Worthy of a Hero Admiral, Moscow, 2024, 384 p., Y., "Fundamental Armenology", N1 (21), 2025, p. 163-168 (գրախոսություն):
198. Sargsyan V.S., The Struggle between Urartu and Assyria during the Reign of Rusa, Son of Sarduri: According to the Research of C.F. Lehmann-Haupt, Ե., «Բանբեր հայագիտության», N 2(38), 2025, էջ 12-31.
199. Sargsyan V.S., Tsakanyan R., Nairi and Uruatri-Urartu according to the studies of K. F. Lehmann-Haupt, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 3, 2025, էջ 20-41:
200. Sayiyan A.S., Transformation in Turkey's Kurdish policy in 2024, Ե., ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի 2024 թ. գիտաժողովի հոդվածների ժողովածու, 2025, էջ 55-65:
201. Stepanyan G.S., The Ideopolitical Trends of Appropriating and altering Armenian toponyms and maps as components of the "Greater Azerbaijan" Project, Ե., «Բանբեր հայագիտության», N 1 (37), 2025, pp. 5-20.
202. Ter-Ghevondyan V.A., La première incursion des Mamelouks en Cilicie: D'Ayn Djalut jusqu'à Mari (1260-1266)", Pariz, "Revue des Etudes Armeniennes", 2025, pp. 411-426.
203. Tokhatyan K.S., Map-Database of Ancient Culture of the Armenian Highland, Communications of BAO, Vol. 72, N 1, 2025, p. 185-190.
204. Tokhatyan K.S., Vardumyan G.D., The Petroglyphs of Armenia and Their Environment as a Sacred Area, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 2, 2025, p. 226-246.
205. Vardanyan A.M., The Activites of the Mamikonyan Nakharar Family in 452-482, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 2, 2025, էջ 76-85:
206. Vardumyan G.D., Deities, Sanctuaries, Priesthood, and Temple Communities in Ancient Armenia, Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» (Գիտական պարբերական), N 2 (31), 2025, p. 29-54.
207. Vardumyan G.D., Hayk Nahapet – Epic Hero and Cosmic God, Communications of BAO, Vol. 72, N 1, 2025, p. 177-184.
208. Yesoyan M.A., The Coverage of National Issues in the Pages of Egyptian-Armenian "Azat Bem" Periodical, Y., «Регион и мир», N 3 (58), 2025, pp. 69-75.
209. Zakaryan L.S., The Refugee Issue in the Supreme Council of the Republic of Armenia in the Context of State Building in 1990-1991, Y., "Fundamental Armenology", N 1(21), 2025, pp. 61-79.
210. Zhamharyan G.A., Sukiasyan H.K., Reflection of Soviet Everyday Life During the Perestroika Period in the Magazine "Woman Worker of Armenia", Y., "Review of Armenian Studies", N 1, 2025, pp. 107-121.
211. Harutyunyan M.G., Episodi delle attività delle scuole Diocesane, Realakan e Ghukasyan dell'Artsakh basati su materiali tratti dai periodici "Ararat" e "Netsuk" (secondo decennio del XX secolo), Санкт-Петербург, «Восточно Европейский Научный Журнал», 5(113), часть 1, 2025, p. 23-27:

Հոդվածներ, որոնք լույս են տեսել 2025 թ., բայց թվագրված են 2024 թ. և դուրս են մնացել 2024 թ. հաշվետվությունից

212. Ամիրջանյան Հ.Հ., Եվրոպայում գործող հայկական երկու՝ ազգային և ՀՀ պատվիրակությունների միավորման հարցի շուրջ (1920 թ.), Գավառ, Գավառի պետական համալսարան, գիտական հոդվածների ժողովածու, թիվ 17, 2024, էջ 220-228:

213. Ամիրջանյան Հ.Հ., Հայկական հարցի վերաբացումը Ռուսաստան-մեծ տերություններ հակամարտության պայմաններում Գևորգ Ե Սուրենյանցի արժողակալության օրոք (1912-1914 թթ.), Ե., «Регион и мир» научноаналитический журнал, N6, 2024, էջ 52-58:

214. Ավանեսյան Ի.Ն., Մամուլի անդրադարձը 2016 թ. ապրիլյան պատերազմին, Ե., «Պատմություն և մշակույթ» հայագիտական հանդես, N2, 2024, էջ 109-119:

215. Բաբլումյան Ա.Ռ., Արևմտահայ հոգևորականության ու ժողովրդի հակազդեցությունը բողոքականության տարածմանը 1830-80-ական թթ., «Էջմիածին», ՁԱ տարի, թիվ Է, 2024, էջ 44-57:

216. Գրիգորյան Մ.Գ., Կինը և մասնավոր սեփականությունը IX-XIII դդ., «Պատմամշակութային ժառանգություն» գիտական հոդվածների ժողովածու, Ե., 2024, «Անտարես» հրատ., էջ 84-96:

217. Խաչատրյան Հ.Ա., Հայոց իշխանության վարչական կառուցվածքն ու իրավական կարգավիճակը 640-700 թթ., «Էջմիածին», 2024 (Հավելված), էջ 54-68:

218. Խուդինյան Գ.Ս., ՀՅ Դաշնակցությունն առաջավորասիական և արևելաեվրոպական երկրների քաղաքական համակարգերում 19-րդ դարի վերջերին - 20-րդ դարի սկզբներին. Մաս վեցերորդ: ՀՅԴ կապերն ու հարաբերությունները Իրանի պետական շրջանակների ու հեղափոխական ընդհատակի հետ՝ Սահմանադրական հեղափոխության եզրափակիչ փուլում, Ե., «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, N4, 2024, էջ 35-57:

219. Հարությունյան Կ.Ա., Հայ ժողովրդի զավակների մասնակցությունը և Լենինգրադի հերոսական պաշտպանությունը, Ե., «Վետերան» հանդես, N 1-3, 2024, էջ 3-5:

220. Հարությունյան Կ.Ա., Ինժեներական զորքերի մարշալ Սերգեյ Օգանով, Ե., «Վետերան» հանդես, N 4-6, 2024, էջ 19-21:

221. Մախմութեան Գ.Գ., Շեմմասեան Վ., Ստեփանեան Խ., Փայասլեան Ս., Հայ պատմագրության/ պատմագիտության բնագաւառներու, իւրայատկութիւններու, առաքելութեան, յառաջադրանքներու, բացթողումներու, մարտահրաւերներու, միջազգային պատմագիտութեան քարտէսին վրայ տեղի հարցեր, Պէյրութ, «Հայկազեան Հայագիտական Հանդես», N2 (44), 2024, էջ 7-20:

222. Սարգսյան Ա.Թ., Մենք հին ենք, բայց ոչ հնացած, Ե., «Регион и мир» научноаналитический журнал, N6, 2024, էջ 6-9:

223. Տեր-Ղևոնդյան Վ.Ա., «Վահրամ վարդապետի (XIII դ.) «Պատմութիւն Ռուբենեանց» երկի հրատարակությունները» հոդվածը, Ե., «Բանբեր հայագիտության», 2024, N 3, էջ 5-21:

224. Ֆիշենկճեան Ա.Ա., Հայագիտական հիմնարկներու դերն ու անհրաժեշտութիւնը սփիւռքի մէջ (Սուրիա). յետհայեացք վերլուծութիւն, Ե., «Կրթութիւնը 21-րդ դարում», 2024, էջ 193-204:

225. Амбарцумян К.Р., Малхасян М.А., Балаян В.Р., «Никакие дипломатические переговоры и настояния перед Османской Портой благоприятного результата иметь не будут...»: Кавказ системе российско-турецких отношений в конце XIX – начале XX в. / Oriental Studies, 2024, т. 17, N 4, с. 704-719 [UՊԳ <https://doi.org/10.22162/2619-0990-2024-74-4-704-719>](https://doi.org/10.22162/2619-0990-2024-74-4-704-719)

226. Гарибджанян С.Г., Биографии ученых в документах: Ованес Акунян, Ер., «Химический журнал Армении», N 2, 2023, с. 414-419.

227. Гарибджанян С.Г., Биографии ученых в документах. Газар Тер-Газарян, Ե., «Հայաստանի քիմիական հանդես», N 2, 2024, էջ 362-366.

228. Мелконян А.А., Восприятие роли России в освобождении Армении в армянских общественных и политических кругах (XVIII-XX вв.), Труды института постсоветских и межрегиональных исследований, вып. 7, Арменоведение, Российский государственный гуманитарный университет, гл. ред. Пивовар Е.И., Москва, 2024, с. 11-22.

229. Петоян С.А., Нововыявленные документы последнего периода деятельности типографии Карабахской епархиальной духовной семинарии (1904-1905 гг.), «Էջմիածին», յաւելում, 2024, էջ 92-103.

230. Саргсян С.Т., Саакян Р.О., Деятельность Армянской Конституционной партии «Рамкавар» (АКПР) в отчетах Российского Охранного управления, Е., «Регион и мир» научноаналитический журнал, N6, 2024, էջ 59-70:

231. Хачатрян К.Г., Сукиасян А.К., Дипломатические представительства Советской Армении на территории Советской России (1920-1922), М., «История. Электронный научно-образовательный журнал», 2024, Выпуск 12 (146), часть II, <https://history.jes.su/s207987840033827-8-1/>

232. Gasparyan D.V., Vardanyan G.V., LITERARY LIFE IN THE FIRST REPUBLIC OF ARMENIA (1918–1920), Y., “Fundamental Armenology”, N 2 (20), 2024, p. 104-114.

233. Gevorgyan Z.H., “Medieval Violence” in the State of Cilician Armenia: From Legal Issues to Everyday Life, Brepols, “Matenadaran: Medieval and Early Modern Armenian Studies, (MEMAS), Vol. 1, N 2, 2024, pp. 107-122.

234. Kirakosyan M.A., Khudanyan H.H., Georgia in the Life and Oeuvre of Panos Terlemezyan, in press, “Scientia”, Centre of Old Manuscripts, Tbilisi, 2024, p. 33-58.

235. Shahnazaryan A.I., Melkonyan A.A., Kryuchkov I.V., Khudanyan H.H., Mongols in Armenian Manuscript Sources of the 13th-14th Centuries, Калмыкия, “Монголоведение”, т. 16, N4, 2024, pp. 693-703.

236. Ter-Ghevondyan V.A., The Diplomatic Correspondence of the Armenian King Levon I with the Egyptian Sultan al-Malik al-Adil (1208-1209), Brepols, “Matenadaran: Medieval and Early Modern Armenian Studies (MEMAS)”, Vol. 1, N 2, 2024, 81-92.

237. აშოტ მელქონიანი, ჯენნი თამარიანი, ანტისაბჭოთა ბრძოლა სომხეთში 1920-1921 წლებში, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი და ანტისაბჭოთა მოძრაობა კავკასიასა და აღმოსავლეთ ცენტრალურ ევროპაში, საერთაშორისო კონფერენცია, რჩეული მოხსენებები, თბილისი, 2024: Melkonyan A.A., Tamaryan J.L., The Anti-Soviet Struggle in Armenia in 1920-1921, National-liberation and anti-soviet moment in the Caucasus and east Central Europe, abstracts of papers, Tbilisi, 2024, էջ 35-40:

Հոդվածները հրատարակվել են «Հայաստանը որպես քաղաքակրթական խաչմերուկ. Պատմամշակութային առնչություններ» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածուում, Ե., «Անտարես» հրատ., 2024, 376 էջ:

238. Ավագյան Ք. Ռ., Ճգնաժամերը Մերձավոր Արևելքի երկրներում որպես սփյուռքահայերի Հայաստան հայրենադարձության խթան (2000-ական թթ.), էջ 63-69:

239. Մկրտչյան Կ. Գ., Հայության մասին ակնարկներն իրանական խոսույթում, էջ 118-123:

Հոդվածները հրատարակվել են «Հայ ժողովրդի ազգային զարթոնքը և Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչման գործընթացը» միջազգային գիտաժողովի (22-23 ապրիլ 2025) նյութերի ժողովածուում Ե., ՀՀ ԳԱԱ ՊԻ, 2025, 301 էջ:

240. Ավանեսյան Ի.Ն., Ազգային գաղափարներ շուրջ պայքարի նոր վերելքն Արցախում 1980-ական թվականներին, էջ 251-265:

241. Ավանեսով Հ.Ս., Ազգային զարթոնքի դերը Արցախում հայկական մշակութային ժառանգության ոչնչացման քաղաքականության դեմ պայքարում (1950–1980), էջ 293-297:

242. Բաբլումյան Ա.Ռ., Հայոց ցեղասպանության թեմայի լուսաբանումը արտասահմանյան մամուլի էջերում (1965-1970-ական թվականներ), էջ 172-190:

243. Բալայան Վ.Ռ., Համահայկական զարթոնքի ազդեցությունը 1960-70-ական թվականներին Արցախում ազգային-ազատագրական պայքարի ծավալման գործում, 235-250:

244. Բախչինյան Ա.Հ., Հայոց ցեղասպանության ճանաչումը Շվեդիայում, էջ 78-96:

245. Հարությունյան Մ.Ա., Խորհրդային տարիներին Արցախի հայերի իրավունքների պաշտպանության թեման «Մարտիկ» թերթի էջերում, 266-282:

246. Հովսեփյան Մ.Վ., Հայոց պահանջատիրության արձագանքը լիբանանահայ մամուլի էջերում «Ազդակ», «Արարատ», «Զարթոնք» թերթերի 1965 թ. ապրիլյան հրապարակումների հիման վրա, էջ 191-205:

247. Մարության Ա.Յ., Հայոց ցեղասպանության ճանաչման և դատապարտման գործընթացի նշանակությունը այդ հանցագործության հետևանքների հաղթահարման գործում, էջ 19-34:

248. Մկրտչյան Կ.Գ., Թեհրանի Հայկական հարցերի ուսումնասիրության կենտրոնի գործունեության հարցի շուրջ, էջ 123-139:

249. Ստեփանյան Գ.Ս., Հայոց ցեղասպանության և Հայ Դատի թեմաների արձարծումը «Սփյուռք» շաբաթաթերթում, էջ 205-220:

250. Օհանեան Ս.Տ., Հայ ժողովրդի ազգային զարթոնքը և Հայոց ցեղասպանության ճանաչման գործընթացը Իրաքում, էջ 112-122:

251. Ֆիշենկճեան Ա.Ա., Հայոց ցեղասպանության ոգեկոչումը սուրիահայ հասարակական շրջանակներու կողմէ 1960-1980-ական թթ., էջ 97-111.

Հոդվածները հրատարակվել են «Հայութեան տեղաշարժերը և փոխակերպումները 20րդ դարուն և 21րդ դարու սկիզբին» (29-30 Յունիս 2022ի և 27-29 Յունիս, 2023ի գիտաժողովների) զեկուցումների ժողովածուում, Ե., «Լուսակն» հրատ., 2025, 376 էջ:

252. Հովհաննիսեան Լ.Հ., Հայկական հարցի դիւանագիտական բովանդակութեան փոխակերպումները 1878–1923-ին Հայաստանեան պատմագիտութեան լուսաբանմամբ (1991-2022), էջ 291–320:

253. Մկրտչեան Կ. Գ., Տեղաշարժերը և ընկերային - կրթական խնդիրները Իրանի հայօճախում 1979-2020ին, էջ 169-190:

254. Սարգսեան Վ. Դ., Վրաստանի հայ բնակչութիւնը Ի դ. երկրորդ կեսին և ԻԱ դարի սկզբին (Փոխակերպման ազդեցութիւններ և մարտահրաւերներ), էջ 143-168:

255. Ֆիշենկճեան Ա.Ա., Սուրիահայերու տեղաշարժերը 1946-2010-ականներուն (մարտահրաւերներ և հնարաւորութիւններ), էջ 115-141:

Հոդվածները հրատարակվել են «Հայ եկեղեցու դերը պետականության բացակայության պայմաններում» (10 սեպտեմբերի, 2024 թ.) գիտաժողովի նյութերի ժողովածուում, Ե., «Լուսակն» հրատ., 2025, 288 էջ:

256. Ամիրջանյան Հ.Հ., «Գևորգ Սուրենյանցի ջանքները՝ ուղղված Հայ եկեղեցու իրավունքների պահպանմանը 1920-ական թթ.», էջ 29-39:

257. Ավանեսով Հ.Ս., Եկեղեցու դերը հայկական մշակութային ժառանգության պահպանության գործում, էջ 40-46:

258. Հարությունյան Մ.Գ., Հայոց եկեղեցու դերն Արցախի ձեռագրական ժառանգության պահպանման գործում (17-րդ դարի երկրորդ կես), էջ 122- 137:

259. Հովսեփյան Մ.Վ., Պոլսահայ պարբերականների անդրադարձն արևմտահայոց վերջին պատրիարք Զավեն Տեր-Եղիայանի գործունեությանը՝ Հայկական հարցի զարգացումների ծիրում, էջ 138-155:

260. Մելքոնյան Ա.Ա., Հայոց եկեղեցին և Հայոց պետականությունը, էջ 8-11:

261. Մկրտչյան Կ.Գ., Իրանի Հայոց թեմերի գործունեության հարցի շուրջ, էջ 193-204:

262. Պետրոսյան Բ.Ռ., «Հայ Առաքելական Եկեղեցու նվիրապետական աթոռների և սփյուռքյան թեմերի աջակցությունը 1988 թ. Սպիտակի երկրաշարժի հետևանքները վերացնելու գործում», էջ 205-226:

263. Ստեփանյան Գ.Ս., Համառոտ ակնարկ Շիրվանահայոց վանքերի պատմությունից, էջ 242-278:

Հոդվածները հրատարակվել են «Արցախի դեմ իրականացուած ցեղասպանութեան» գիտաժողովի (20-22 Ապրիլ, 2024 թ., Անթիլիաս) նյութերի ժողովածուում, Պէրուք, «Խաչիկ Պապկեան հրատարակչական հիմնադրամ» -թիւ 18, 2025, 362 էջ:

264. Ավանեսեան Ի.Ն., Արցախի խաղաղ բնակչության նկատմամբ Ադրբեջանի ցեղասպանական գործողությունները 2020թ. 44-օրյա պատերազմի ընթացքում, էջ 181-194:

265. Բաբլումեան Ա.Ռ., Միջազգային մամուլի անդրադարձը Արցախի հայութեան 2023 թուականի բռնազաղթին ու հայրենագրվմանը, էջ 249-277:

266. Բալաեան Վ.Ռ., 2023 թ. սեպտեմբերի 19-ին Ադրբեջանի կողմից Արցախի Հանրապետության նկատմամբ սանձազերծած ռազմական գործողությունները և դրանց իրավա-քաղաքական հետևանքները, 215-233:

267. Մարութեան Ա.Յ., Արցախի եւ Հայաստանի հանրապետությունների դեմ Ազրայեճանի հիբրիդային պատերազմի քաղաքական-տեղեկատուական դրսեւորումները, էջ 153-179,

268. Մելքոնեան Ա.Ա., Ատրպեճան. Պատմութեան կեղծարարութիւնը պետական քաղաքականութիւն, էջ 59-69:

Հոդվածները հրատարակվել են «Արցախի պատմության հիմնահարցերը ըստ սկզբնաղբյուրների և պատմագիտական գրականության» հոդվածների ժողովածուում, Ե., «Լուսակն» հրատ., 2025, 428 էջ:

269. Ավանեսյան Ի.Ն., Համաժողովրդական պայքարին կանանց մասնակցության հարցի ուսումնասիրությունը սկզբնաղբյուրներում և պատմագիտության մեջ, էջ 298-320:

270. Բաբլումյան Ա.Ռ., Միջազգային մամուլի արձագանքը Ղարաբաղյան (Արցախյան) հակամարտության 1991-1994 թթ. պատերազմական փուլին, էջ 365-394:

271. Բալայան Վ.Ռ., Բալայան Մ.Գ., Շուշիի պատմության արտացոլումը սկզբնաղբյուրներում հնագույն ժամանակներից մինչև 18-րդ դարի վերջ և ադրբեջանական կեղծարարությունը, էջ 15-42:

272. Բալայան Վ.Ռ., Ներածություն, էջ 5-14:

273. Խառատյան Ա.Ա., Հովսեփյան Մ.Վ., Կարապետյան Ա.Հ., Շուշիի առանձին հրաձգային գումարտակի մարտական ուղու անդրադարձն սկզբնաղբյուրներում, էջ 320-365:

274. Խուդինյան Գ.Ս., Արցախահայության մասնակցությունը 18-րդ դարի վերջերին – 19-րդ դարի սկզբներին Լոռիում ծավալված ինքնապաշտպանական մարտերին՝ ըստ հայկական եւ օտար աղբյուրների, էջ 131-150:aghn

275. Հակոբյան Տ.Վ., Ադամյան Ն.Ս., Լեռնային Ղարաբաղի (Արցախի) Հանրապետության կազմավորման և 1991-1996 թթ. պետաշինարարական հարցերի արտացոլումը հայ պատմագիտության մեջ, էջ 321-339:

276. Հարությունյան Մ.Ա., Արցախի Հանրապետության պաշտպանության բանակի պատմությունը հայ պատմագրության գնահատմամբ, էջ 273-297:

277. Հարությունյան Մ.Գ., Արցախի կրթական ոլորտի խնդիրների արտացոլումը «Տարազ» պարբերականի էջերում (19-րդ դարի երկրորդ կես), էջ 151-175:

278. Ստեփանյան Գ.Ս., Արցախահայերի քաղաքակրթական ավանդը Շիրվանում (պատմա-աղբյուրագիտական ուսումնասիրություն), էջ 93-130:

6. Պատմության ինստիտուտ

Տնօրեն՝ ակ. Ա. Մելքոնյան

Փոխտնօրեն՝ պ.գ.դ. Կ. Խաչատրյան

Գիտքարտուղար՝ պ.գ.թ. Հ. Մուրադյան

Էլեկտրոնային փոստ՝ history@sci.am և patminst@sci.am

Կայքէջ՝ www.academhistory.am

Մասնագիտական խորհուրդ 004՝ «Հայոց պատմություն»

Նախագահ՝ ակ. Ա. Մելքոնյան, գիտքարտուղար՝ պ.գ.թ. Հ. Մուրադյան

7. Հաշվետու տարում պաշտպանված դոկտորական և թեկնածուական ատենախոսությունների քանակը:

Օրինակ՝ | Պաշտպանվել է 4 թեկնածուական ատենախոսություն:

Պաշտպանվել է 1 թեկնածուական ատենախոսություն:

8. Տեղեկություններ հաշվետու տարում պատվավոր կոչումների և պարգևատրումների արժանացած գիտնականների մասին (անունը, ազգանունը, պարգևի լրիվ անվանումը) /չկան/:

9.Գիտության և կրթության ոլորտում համագործակցությունը ՀՀ բուհերի և այլ կազմակերպությունների հետ՝ նշելով համատեղողների թվաքանակն ըստ կազմակերպությունների, յուրաքանչյուր կազմակերպության հետ համատեղ հրապարակումները:

- 1.«Բանբեր հայագիտության» միջազգային գիտական հանդես - 2
- 2.«Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲՀ «Ուսումնա-սպորտային համալիր» հիմնարկ - 1
- 3.Գորիսի պետական համալսարան - 1
- 4.«Երկիր խմբագրություն» ՍՊԸ-1
- 5.Երևանի «Գլաձոր» համալսարան - 2
- 6.Երևանի թատրոնի և կինոյի պետական ինստիտուտ - 1
- 7.Երևանի թիվ 112 ավագ դպրոց - 1
- 8.Երևանի Խ. Սամուելյանի անվան հ. 47 միջնակարգ դպրոց - 1
- 9.Երևանի Պ. Ի. Չայկովսկու անվան միջնակարգ երաժշտական մասնագիտական դպրոց - 1
- 10.Երևանի պետական համալսարան - 3
- 11.Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարան - 1
- 13.Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի հենակետային վարժարան - 1
- 14.Հայ-Ռուսական համալսարան - 2
- 15.Հայաստանի ազգային ագրարային համալսարան - 1
- 16.Հայաստանի ամերիկյան համալսարան - 1
- 17.Հայաստանի գեղարվեստի պետական ակադեմիա - 1
- 18.Հայաստանի Հանրային ռադիո - 1
- 19.ՀՀ ԳԱԱ գիտակրթական միջազգային կենտրոն (Մագիստրատուրա) - 6
- 20.ՀՀ ԳԱԱ Հրաչյա Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտ - 1
- 21.ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիր - 1
- 22.Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Գևորգյան հոգևոր աստվածաբանական ճեմարան - 1
- 23.Մխիթար Հերացու անվան բժշկական պետական համալսարան - 1
- 24.Մոսկվայի պետական հալասարանի Երևանի մասնաճյուղ - 2
- 25.«Շահամիր Շահամիրյան» կրթահամալիր - 1
- 26.«Սուրբ Գրիգոր Լուսավորի» ԲԿ ՓԲԸ պետական բժշկական քոլեջ - 1
- 27.Սևանի Վազգենյան հոգևոր դպրանոց - 1
- 28.Վ. Բրյուսովի անվան պետական համալսարան - 2
- 29.«ՎԷՄ» համահայկական հանդես - 1
- 30.“Регион и мир” научно-аналитический журнал – 1

10.Տեղեկություն համատեղ միավորումների (ամբիոններ, լաբորատորիաներ և այլն) մասին /չկան/:

2025 թ. թեմատիկայի ամփոփ տվյալներ

N°	Կազմակերպությունը	Թեմաների կամ պայմանագրերի թիվը (9) և ֆինանսավորման ծավալը (353.227,9 հազ. դր.)			
		Նպատակային ֆինանսավորում	Բազային ֆինանսավորում	Գիտկոմից ստացված այլ ֆինանսավորում	Տնտ.պայմանագրեր
1	ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ	-	290.952,2	56.060,4	6.215,3

Արտոնագրային ցուցանիշներ

N°	Կազմակերպությունը	Արտոնագրերի հայտերի թիվը	Դրական որոշումների թիվը	Ստացված արտոնագրերի թիվը
1	2	3	4	5

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի անցկացրած հանրապետական և միջազգային գիտական միջոցառումներ

N°	Միջոցառման անվանումը	Անցկացման վայրն ու ժամանակը, կազմակերպիչները	Մասնակիցների թիվը	
			ընդամենը	այդ թվում՝ արտ. երկրներից
1	«Հայոց պատմություն» ակադեմիական բազմահատորյակի առաջին հատորի երկրորդ գրքի շնորհանդես	ՀՀ ԳԱԱ նախագահության նիստերի դահլիճ 18.03.2025 ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ	50	
2	«Հայ ժողովրդի ազգային զարթոնքը և Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչման գործընթացը» խորագրով միջազգային գիտաժողով նվիրված	ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի նիստերի դահլիճ 22-23.04.2025 ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ	11	3

3	Արցախյան 44-օրյա պատերազմի մասնակից Կոլյա Ստեփանյանի «Դ Ե ?» գրքի շնորհանդես	ՀՀ ԳԱԱ նախագահության նիստերի դահլիճ 5.05.2025 ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ	40	
4	«Հայ ժողովուրդը Երկրորդ համաշխարհային և Հայրենական մեծ պատերազմներում. Զլուսաբանված էջեր» խորագրով միջազգային գիտաժողով	ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի նիստերի դահլիճ 6.05.2025 ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ	12	3
5	«Հին Հայաստանի խորհրդանշաններն ու պատկերները» խորագրով միջազգային գիտաժողով	ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի նիստերի դահլիճ 10.06.2025 ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ	5	6
6	«Россия и народы Закавказья (конец XVIII – начало XX века): модернизационные процессы и межкультурный диалог; сборник документов, Составители: Квициани Д.Д., Крючков И.В., Мелконян А.А. и др., Ставрополь, “Издатель Еремин С.В.”, 2024, 400 с.» փաստաթղթերի ժողովածուի և Ամբարձումյան Կ.Ք., Величко Л.Н., Крючков И.В., Меликян В.Г., Мелконян А.А., Саакян Р.О., Армянский вопрос в международных отношениях (1895–1923 гг.), Ставрополь, 2024, 219 стр. գրքի շնորհանդես	ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի նիստերի դահլիճ 13.06.2025 ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ	65	3

7	«Հայոց պատմության դասավանդման տեխնոլոգիաներ. Նոր զարգացումներ, դասավանդման փիլիսոփայություն և ռազմավարություններ» խորագրով ամառային դպրոց պատմության ուսուցիչների համար	ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի նիստերի դահլիճ 27.09.2025 ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ	20	
8	«Նուբարյան» ազգային վարժարանի 100-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողով	ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի գրադարան 21.11.2025 ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ	12	2
9	«Սոցիալական և մտավոր ցանցերը միջնադարյան Հայաստանում» խորագրով աշխատաժողով	ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, 804 սենյակ 21.11.2025 ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ	4	1
10	«Հայոց Արևելից նահանգների պատմության հիմնահարցեր» խորագրով գիտաժողով՝ նվիրված Բագրատ Ուլուքաբյանի ծննդյան 100-ամյակին	ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի գրադարան 10.12.2025 ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ	8	

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի աշխատակիցների արտասահման (այդ թվում՝
ԱՂՀ երկրներ) կատարած գործուղումներ

№	Կազմակերպությունը	Երկիրը	Գործուղված գիտնականների թվաքանակը		
			Գիտաժողովներին մասնակցելու	Համատեղ գիտական աշխատանք կատարելու	Բանակցությունների և քննարկումների համար
1	ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ	Շվեյցարիա	2		
2		ՌԴ	10		2
3		Մեծ Բրիտանիա	1		
4		Բելառուս			5
5		Երուսաղեմ		1	
6		Վրաստան			1

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտում արտասահմանյան գիտնականների ընդունելություն

№	Կազմակերպությունը	Երկիրը	Ընդունված գիտնականների թվաքանակը		
			Գիտաժողովներին մասնակցելու	Համատեղ գիտական աշխատանք կատարելու	Բանակցությունների և քննարկումների համար
1	ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ	Իտալիա		1	ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ
2		ՌԴ		2	2
3		Ավստրիա		1	

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի միջազգային դրամաշնորհներ

	Կազմակերպությունը	Թեմայի անվանումը	Հիմնադրամի կամ կազմակերպության անվանումը	Դրամաշնորհի ժամկետը		Ֆինանսավորման ծավալը (\$, €, GBP, pyՃ., դր. և այլն)		Թեմայի ղեկավարը
				սկիզբ	ավարտ	ընդհանուր	2025թ. համար	

	2	3	4	5	6	7	8
--	---	---	---	---	---	---	---

Աղյուսակ 7

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի գիտաշխատողների 2025 թ. հրապարակումների ընդհանուր քանակը

№	Կազմակերպությունը	Մենագրություններ, հոդվածներ-ի ժողովածուներ, գրքեր		Դասագրքեր, ուսումնական ձեռնարկներ		Հոդվածներ գրախոսվող ամսագրերում		Հոդվածներ գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում		Թեզիսներ	
		Հանրապետ.	Արտասահմ.	Հանրապետ.	Արտասահմ.	Ընդամենը	Sqopus/WoS	Հանրապետ.	Արտասահմ.	Հանրապետ.	Արտասահմ.
1	ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ	15	3	8	-	187	40	42	9	8	-

Աղյուսակ 8

Տվյալներ ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտում գործող մասնագիտական խորհուրդների վերաբերյալ

№	Կազմակերպությունը	Ատենախոսության խորհրդի ծածկագիրը	Մասնագիտության ծածկագիրը և անվանումը	Խորհրդի նախագահը, գիտքարտուղարը (գիտ.աստիճան, անուն, ազգանուն)	2025թ. կազմակերպության աշխատակիցների կողմից պաշտպանված ատենախոսությունների թիվը	
					դոկտորական	թեկնածուական
1	ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ	004	Է.00.01 (Հայոց պատմություն) Է.00.05 (Պատմագրություն, աղբյուրագիտություն)	պ.գ.դ., պրոֆ., ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Ա. Մելքոնյան պ.գ.թ., դոցենտ Հ. Մուրադյան	-	1

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի աշխատողների թվաքանակի ամփոփ տվյալներն
առ 01.01.2026 թ.

№	Կազմակեր- պությունը	Աշխատող ների ընդհա- նուր թիվը	Գիտական աշխատող ների ընդհանուր թիվը	ՀՀ ԳԱԱ ակադեմի- կոսներ	ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ- ներ	Գիտության դոկտորներ	Գիտության թեկնածուներ
1	ՀՀ ԳԱԱ պատմությա ն ինստիտուտ	99	75	1	1	18	49

Ինստիտուտի տնօրեն

Ա.Ա. Մելքոնյան

Ինստիտուտի գլխավոր տնօրեն

Հ.Ղ. Մուրադյան

О Т Ч Е Т
об основных результатах
научной и научно-организационной деятельности
Института истории НАН РА за 2025 г.

1. Наиболее важные результаты.

В рамках темы «Проблемы армянской государственности с древнейших времен до 1918 года» (руководитель академик НАН РА А. Мелконян) на основе широкой источниковедческой базы освещается история формирования и деятельности Закавказского сейма, провозглашения Закавказья независимой республикой и процесса отпадения Закавказья от России, образования независимых республик Грузии, Азербайджана и Армении.

2. Результаты, полученные на основе базового финансирования:

В рамках темы «Проблемы армянской государственности с древнейших времен до 1918 года» (руководитель академик НАН РА А. Мелконян) изданы следующие работы.

- Монография *Артака Магальяна «Арцахские меликства XVII-XIX веков»*, посвященная одному из важнейших периодов армянской истории — истории меликств Арцаха. В работе рассматриваются вопросы, связанные с правами и обязанностями меликов Арцаха, на основе недавно обнаруженных архивных материалов, литографий и исторической литературы, а также представлена история меликств. Книга показывает преемственность армянского правления в Арцахе вплоть до объединения этого региона с Россией.

- Монография *Карине Шагиданова «Армянский торговый и промышленный капитал в экономике Российского государства во второй половине XVII - начале XX веков»*, посвященная многовековой истории армяно-российских связей и сотрудничества, в котором особую роль сыграла деятельность армянских деловых кругов. Наиболее ярко это проявилось в период второй половины XVII-начала XX веков, когда вначале армянские купцы стали важнейшим связующим звеном в торговле России с Востоком, а позднее армянский торговый капитал принял активное и заметное участие в развитии капитализма и предпринимательства в России.

- Работа Аларата Акобяна «О проблеме периодизации армянской истории», в которой впервые в армянской историографии предпринята попытка представить краткий обзор периодизации более чем трехтысячелетней армянской истории с учетом европейской историко-философской мысли и опыта, исторической теории и методологических принципов и особенностей истории, а также на основе достижений армянской историографии и с учетом особенностей армянской истории.

В рамках темы «Армения и армяне в новейший период. Армянский вопрос и Геноцид армян» (руководитель д.и.н. К. Хачатрян) были опубликованы:

- Работа *Карена Айрапетяна «Западноармянская эмиграция в Первой Республике Армения (1918–1919)»*, в которой на основе архивных материалов и исторических фактов подробно рассматриваются основные проблемы западноармянской эмиграции в новообразованную Республику Армения и меры, принятые властями для их преодоления. Проводятся параллели между социально-экономическим и внутривластным развитием двух с половиной летнего периода бывшей Республики Армения и нынешней Республики Армения за

последние двадцать пять лет, подчеркивая сходства и различия между некоторыми историческими явлениями и событиями.

- **К. А. Арутюнян, Участие сыновей армянского народа в освобождении Маньчжурии (9 августа-2 сентября 1945 г.).** В книге на основе новых архивных документов, выявленных в Центральном архиве МО Российской Федерации и Центральном военно-морском архиве МО РФ, в соответствующей литературе и материалах печати, впервые на русском языке освещена проблема участия сыновей армянского народа, сражавшихся в рядах Красной армии и Военно-морского флота, в освобождении Маньчжурии от японских захватчиков (9 августа-2 сентября 1945 г.).

- **Монография Искуи Аванесян «Участие женщин в национально-освободительной борьбе Арцаха (1988-1994)»,** представляющая собой попытку внести определенный вклад в изучение соответствующего периода армянской истории. Она дает возможность понять особенности роли женщин в национально-освободительной борьбе Арцаха.

В рамках темы «Источниковедение и историография» (научный руководитель к.и.н. А. Шахназарян) была опубликована:

- Работа Карена Тохатяна «Петроглифы Армении». Древнейшие памятники иконографического наследия Армянского нагорья, петроглифы, являются надежным источником для выявления историко-культурных реальностей. Эти созидания человеческой мысли и деятельности имеют большое научное и познавательное значение. В работе представлена обширная история открытия и изучения петроглифов в Армении, их содержание, функции и типы, а также определены основы научной отрасли «Петроглифология». Включение сравнительного материала показывает смысловые связи петроглифов и смежных сфер армянской культуры, что свидетельствует об этнокультурном единстве их создателей и присутствии армянского народа на своей родине. Анализ петроглифов космологического содержания и археологических сооружений освещает вопросы датировки памятников и происхождения календаря. Петроглифы рассматриваются в контексте проблем формирования древнего культа, искусства и науки, включая достижения средневековой армянской философской мысли.

- **Отчет о состоянии Карсской области начальника Карсской области генерал-лейтенанта Ивана Попко 1878 г. / публикация текста, предисловие и примечания Акопа Мурадяна.** В «Отчете» генерал-лейтенанта Ивана Диомидовича Попко приводятся: подробное описание границ Карсской области, топографический очерк, данные о климате и народонаселении, вся необходимая информация об экономической жизни края, коммуникациях, почте и телеграфе, народном образовании, религиозном и политическом мировоззрении населения, подати и повинностях. В историческом аспекте важно то, что в «Отчете» дано подробное описание внутреннего устройства края в административно-судебном отношении в годы оттоманского правления, указаны особенности управления в куртинских аширетах (обществах). Особенности оттоманского правления сопоставляются с российским управлением региона. Документ имеет также «Приложения». «Отчет», бесспорно, является одним из достоверных и малоизученных первоисточников по истории Карсской области.

- **Работа Мариам Овсепян «Первая Республика Армения на страницах ежедневной газеты «Чакатамарт» (1918-1920)»,** в которой автор, используя публикации константинопольской газеты «Чакатамарт» и ряда других константинопольских армянских ежедневных газет, рассмотрела ключевые вопросы, стоящие перед Первой Республикой Армения. Были проанализированы мнения и подходы общественного слоя,

объединившегося вокруг каждого периодического издания, к внутренней и внешней политике, проводимой армянскими государственными деятелями.

Также опубликовано:

- **Сборник статей под названием «Ключевые вопросы истории Арцаха по источникам и историографической литературе»**, в котором представлены 16 исследований по ключевым вопросам истории Арцаха от древности до наших дней, основанных на архивных материалах, публикациях в периодической печати разных периодов, печатных источниках и исторических трудах. Авторы также разоблачили азербайджанские ложные, антинаучные тезисы, касающиеся истории Арцаха.

3. Результаты тематического финансирования.

- В рамках темы **«Социальные и интеллектуальные сети в раннесредневековой Армении» (руководитель – кандидат наук Ш. Азатян)** были изучены оцифрованные рукописи, научная и литературная литература, а также миниатюры, хранящиеся в Маштоцянском Матенадаране Республики Армения, и доступные в интернете.

25 ноября 2025 года в рамках темы был созван специальный семинар, в котором приняли участие не только члены группы и зарубежный коллега Игорь Дорфман-Лазарев, но и исследователи из Института философии НАН.

В начале 2026 года планируется завершить работу над статьями и представить их на публикацию.

- В рамках научно-исследовательской темы **«Пивоварение в Армении: историческое прошлое и настоящее» (руководитель – кандидат наук, доцент Г. Сукиасян)** под кодом 25RG-6A104 опубликована 1 научная статья, поданы две статьи на публикацию, представлены 3 доклада на научных конференциях, а также проведена работа по популяризации результатов исследования.

Были изучены документы, хранящиеся в Национальном архиве Армении, Котайкском региональном отделении архива и Варденисском региональном представительстве, периодическая пресса и научная литература. В частности, были рассмотрены историко-этнографические работы по советской алкогольной политике, пищевой промышленности и социокультурным представлениям о пиве. Предметом исследования стали следующие вопросы: археологически подтвержденные пивоваренные мастерские Урартуской области и используемые технологии, сравнение их с параллелями, обнаруженными на Древнем Ближнем Востоке; процесс восстановления пивоварения в Советской Армении в период Новой экономической политики, показывающий, что Ленинаканский пивоваренный завод пользовался региональным спросом, а Ереванский – технологическими преимуществами. Отдельной темой исследования стало создание и условия работы пивоварни в Варденисе, а также проблемы организации производства. Была также проведена предварительная работа по подготовке опытного образца пива.

- В рамках научно-исследовательской темы **«Армянское книгопечатание XVIII–XX веков в Закавказье на восточно-западном межкультурном перекрестке (издательское дело, цензура, продажа-распространение)» (научный руководитель – кандидат наук, доцент Г. Сукиасян)** под кодом 25RL-6A028 были опубликованы 2 научные статьи, поданы 2 статьи на публикацию, представлены 4 доклада на конференциях, а также проведена работа по популяризации результатов исследования.

Были изучены документы, печатные книги, периодические издания и научная литература, хранящиеся в Национальном архиве Армении, Матенадаране им. Маштоца и

Музее литературы и искусства им. Е. Чаренца. Изучены документы и пресса, касающиеся деятельности типографии школы Нерсисян в Тбилиси, публикации сборника Ав. Исаакяна «Песни и раны», деятельности армянских типографий в Баку и армянского книгоиздательства в Тбилиси. Также были изучены книги, имеющие важное значение для данной темы, хранящиеся в частных коллекциях, в результате чего удалось обнаружить недавно найденную книгу, изданную в Ереване в 1914 году, экземпляра которой нет в армянских библиотеках.

4. Прикладные разработки.

Издаваемые институтом работы, помимо научно-теоретического значения, имеют также важное прикладное и практическое значение. Они могут стать основой для новых исторических исследований, использованны при разработке других тем, могут быть использованы при разработке учебников по «Истории армянского народа», «Всемирной истории», «Истории стран-соседей Армении» и т.д., а также в процессе преподавания.

Богатый фактический материал в работах важен также в историографии арменоведения для разоблачения антинаучных и вымышленных подходов.

Директор института,
академик НАН РА

А.А. Мелконян

Ученый секретарь, к.и.н., доцент

А.Г. Мурадян

ANNUAL REPORT

On the Main Results of the Scientific and Scientific-Organizational Activities of the Institute of History of NAS RA for 2025

1. The most important results.

Within the framework of the topic *“Problems of Armenian statehood from ancient times to 1918”* (headed by Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia A. Melkonyan), based on a broad source base, the history of the formation and activities of the Transcaucasian Sejm, the proclamation of Transcaucasia as an independent republic and the process of Transcaucasia’s secession from Russia, the formation of the independent republics of Georgia, Azerbaijan and Armenia are covered.

2. Results obtained on the basis of basic financing:

Within the framework of the research theme “The Armenian Statehood from the Ancient Times to 1918” (headed by Academician of the NAS RA A. Melkonyan), the following works were published:

- Artak Magalyan's monograph, "The Artsakh Melikdoms of the 17th-19th Centuries," is dedicated to one of the most important periods in Armenian history—the history of the melikdoms of Artsakh. The work examines issues related to the rights and responsibilities of the meliks of Artsakh, based on recently discovered archival materials, lithographs, and historical literature, and also presents the history of the melikdoms. The book shows the continuity of Armenian rule in Artsakh until the unification of this region with Russia.

- Karine Shagidanova's monograph, "Armenian Trade and Industrial Capital in the Russian Economy in the Second Half of the 17th - Early 20th Centuries", is dedicated to the centuries-long history of Armenian-Russian relations and cooperation, in which the activities of Armenian business circles played a special role. This was most clearly manifested in the period from the second half of the 17th to the early 20th centuries, when Armenian merchants initially became the most important link in Russia's trade with the East, and later Armenian commercial capital took an active and noticeable part in the development of capitalism and entrepreneurship in Russia.

- Ararat Hakobyan’s work “On the Problem of Periodization of Armenian History”, in which, for the first time in Armenian historiography, an attempt was made to present a brief overview of the periodization of more than three thousand years of Armenian history, taking into account European historical and philosophical thought and experience, historical theory and methodological principles and features of History, as well as on the basis of the achievements of Armenian historiography and taking into account the features of Armenian History.

Within the theme framework of the research theme “Armenia and Armenians in the modern period. The Armenian Question and the Armenian Genocide” (headed by the Doctor of Sciences in History K. Khachatryan), the following works have been published:

- Karen Hayrapetyan's work "Western Armenian Emigration in the First Republic of Armenia (1918-1919)", which, based on archival materials and historical facts, examines in detail the main problems of Western Armenian emigration to the newly formed Republic of Armenia and the measures taken by the authorities to overcome them. Parallels are drawn between the socio-economic and domestic political developments of the two and a half year period of the First Republic of Armenia and the current Republic of Armenia over the past twenty-five years, emphasizing the similarities and differences between certain historical phenomena and events.

• K.A. Harutyunyan, **“Participation of the sons of the Armenian people in the liberation of Manchuria (August 9 - September 2, 1945)”**. The book, based on new archival documents discovered in the Central Archives of the Ministry of Defense of the Russian Federation and the Central Naval Archives of the Ministry of Defense of the Russian Federation, in relevant literature and printed materials, for the first time in Russian illuminates the problem of the participation of the sons of the Armenian people who fought in the ranks of the Red Army and the Navy in the liberation of Manchuria from the Japanese invaders (August 9 - September 2, 1945).

• Iskukhi Avanesyan’s monograph **“Women’s Participation in the National Liberation Struggle of Artsakh (1988-1994)”** is an attempt to make a definite contribution to the study of the corresponding period of Armenian history. It provides an opportunity to understand the specific role of women in the national liberation struggle of Artsakh.

Within the framework of the research theme “Source Studies and Historiography” (the scientific supervisor Candidate of Sciences in History A. Shahnazaryan) the following works have been published:

• Karen Tokhatyan’s study **“Petroglyphs of Armenia”**. Petroglyphs - the most ancient monuments of the iconographic heritage of the Armenian Highlands - constitute a reliable source for the reconstruction of historical and cultural realities. These creations of human intellectual and practical activity possess significant scholarly and cognitive value.

The study presents a comprehensive history of the discovery and investigation of petroglyphs in Armenia, examining their content, functions, and typology, while also defining the foundations of the scholarly discipline of petroglyphology. The inclusion of comparative material reveals semantic interconnections between petroglyphs and related domains of Armenian culture, attesting to the ethnocultural unity of their creators and the enduring presence of the Armenian people in their ancestral homeland.

An analysis of petroglyphs with cosmological themes, alongside associated archaeological structures, elucidates issues of monument dating and the origins of calendrical systems. The petroglyphs are further examined within the broader context of the formation of ancient cultic practices, art, and science, including the intellectual achievements of medieval Armenian philosophical thought.

• **Report on the state of the Kars region by the head of the Kars region, Lieutenant General Ivan Popko, 1878 / publication of the text, preface and notes by Akop Muradyan.** The “Report” of Lieutenant General Ivan Diomidovich Popko includes: a detailed description of the borders of the Kars region, a topographic sketch, data on the climate and population, all the necessary information on the economic life of the region, communications, mail and telegraph, public education, the religious and political worldview of the population, taxes and duties. From a historical perspective, it is significant that the “Report” provides a detailed description of the region's internal administrative and judicial structure during the Ottoman era, outlining the specifics of governance in the Kurta ashirets (communities). The characteristics of Ottoman governance are compared with Russian governance of the region. The document also contains “Appendices”. The “Report” is undoubtedly one of the most reliable and little-studied primary sources on the history of the Kars region.

• **Mariam Hovsepyan's work “The First Republic of Armenia on the pages of the daily newspaper “Chakatamart” (1918-1920)”**, in which the author, using the publications of the Constantinople newspaper “Chakatamart” and a number of other Constantinople Armenian daily newspapers, examined the key issues facing the First Republic of Armenia. The opinions and approaches of the

social stratum united around each periodical to the domestic and foreign policies pursued by Armenian statesmen were analyzed.

Also published:

- **A collection of articles entitled "Key Issues in the History of Artsakh Based on Sources and Historiographic Literature,"** which presents 16 studies on key issues in the History of Artsakh from antiquity to the present day, based on archival materials, periodical publications from various periods, printed sources, and historical works. The authors also debunked Azerbaijani false and anti-scientific theses regarding the History of Artsakh.

3. Results of thematic funding.

- **Within the framework of the research theme "Social and Intellectual Networks in Early Medieval Armenia" (supervised by PhD Sh. Azatyan),** digitized manuscripts, scientific and literary works, and miniatures stored in the Mashtots Matenadaran of the Republic of Armenia and available online were studied.

On November 25, 2025, a special seminar was convened within the framework of this project. The seminar was attended not only by group members and their international colleague Igor Dorfman-Lazarev, but also by researchers from the Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Armenia.

The articles are planned to be completed and submitted for publication in early 2026.

- **Within the framework of the research topic "Brewing in Armenia: historical past and present" (headed by PhD, associate professor G. Sukiasyan) under code 25RG-6A104,** 1 scientific article was published, two articles were submitted for publication, 3 reports were presented at scientific conferences, and work was carried out to popularize the research results.

Documents stored in the National Archives of Armenia, the Kotayk Regional Archives, and the Vardenis Regional Office, as well as periodicals and scholarly literature, were examined. Specifically, historical and ethnographic works on Soviet alcohol policy, the food industry, and sociocultural perceptions of beer were reviewed. The study focused on the following topics: archaeologically confirmed brewing workshops in the Urartu region and the technologies used, comparing them with parallels discovered in the Ancient Near East; and the process of reviving brewing in Soviet Armenia during the New Economic Policy, demonstrating that the Leninakan brewery enjoyed regional demand, while the Yerevan brewery enjoyed technological advantages. A separate topic of study was the establishment and operating conditions of the Vardenis brewery, as well as the challenges of organizing production. Preliminary work was also conducted to prepare a pilot beer sample.

- **Within the framework of the research topic "Armenian printing of the 18th-20th centuries in Transcaucasia at the East-West intercultural crossroads (publishing, censorship, sale and distribution)" (scientific supervisor: Candidate of Sciences, Associate Professor G. Sukiasyan) with the code 25RL-6A028,** 2 scientific articles were published, 2 articles were submitted for publication, 4 reports were presented at conferences, and work was carried out to popularize the research results.

Documents, printed books, periodicals, and scholarly literature stored in the National Archives of Armenia, the Mashtots Matenadaran, and the E. Charents Museum of Literature and Art were examined. Documents and press materials pertaining to the activities of the Nersisyan School printing house in Tbilisi, the publication of Av. Isahakyan's collection "Songs and Wounds," the activities of Armenian printing houses in Baku, and Armenian book publishing in Tbilisi were examined. Books of significance to this topic, held in private collections, were also examined,

resulting in the discovery of a recently discovered book published in Yerevan in 1914, a copy of which is not available in the Armenian libraries.

4. Practical Developments

The works published by the institute, in addition to their scientific and theoretical significance, also have considerable practical and applied value. They can serve as a foundation for new historical research, be used in the reworking of other topics, and also be applied in the revision and teaching of textbooks on “*Armenian History*”, “*World History*”, “*History of Neighboring Countries*” and other related subjects.

The rich factual material presented in the works is also important for exposing the anti-scientific and fabricated viewpoints in historiography.

Director of the Institute of History,
Academician of NAS RA

A. A. Melkonyan

Scientific Secretary,
Candidate of History, associate professor

H. Gh. Muradyan